

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де
үнүп эгелээн

№ 49 (17186)

2006 чылдың
МАЙ 11,
четверг

Номерни парлалгаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 17.00.
Садар өртээ 4 рубль.

БАЙЫРЛАЛДАРНЫ КЫЗЫЛГА ДЕМДЕГЛЭЭНИ

Тиелелге хүнүнге, Тываның Конституциязының 5 чылынга тураскааткан

Ада-чурттуң Улуг дайыныга Тиелелгениң 61 чылынга болгаш Тыва Республиканың Конституциязын 2001 чылдың май 6-да бүгү чоннуң референдумунга хүлээп алганындан бээр 5 чылынга тураскааткан байырлыг хурал найысылалдың В.Көк-оол аттыг хөгжүм-шии театрына май 8-те болуп эрткен. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, күш-ажыл фронтузунуң хоочуннары, шериг албаныйлар, РФ-тиң Федералдыг айыыл чок чорук албанының Тыва Республикада эргелелиниң, ТР-ниң иштики херектер органнарының ажилдакчылары, Тыва Республиканың Чазаның кежигүннери, ТР-ниң Улуг Хуралының депутаттары, республиканың яамыларының болгаш ведомстволарының удурткучулары, аныяктар болгаш өскелер-даа орта киришкен.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының бирги оралакчызы А.В.Брокертке байыр чедирип чүве чугаалаары-биле сөстү берген. Дижинге чедир чепселген немец эжелекчилерге удур бистиң чурттуң төөгүзүңге турбаан аар болгаш хан төгүүшкүнүг Ада-чурттуң Улуг дайыныга Совет Эвилелиниң хей национал чону, ооң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары кажан-даа көстүп көрбээн маадырлыг чоруун көргүзүп тургаш, кайгамчык улуг тиелелгени чедип алганын ол дем-

зының бирги оралакчызы дыңнаткаш, бо дээрге онзагай политиктиг болгаш төөгү ужур-дузалыг байырлал дээрзин айтыкан. Үндезин Хоойлуну хүлээп алганындан бээр эрткен беш чылдың дургузунда Тывага улуг политиктиг, социал-экономиктиг чаартылгалар болганын Александр Брокерт чугаазынга демдеглээн. Тыва Республиканың Конституциязын хүлээп алганындан бээр 5 чылының байырлалы-биле холбаштыр хуралдың киржикчилеринге болгаш республиканың бүгү чурттакчы-

ларынга байырны ол чедиргеш, улусчу эрге-чагырганы хөгжүдеринге, тыва күрүнениң тургузуун быжыглаарына, ажылынга, амыдыралына чедиишкннерни күзээ.

Тыва Республиканың шериг комиссары С.В.Тарулин Ада-чурттуң Улуг дайыныга Тиелелгениң 61 чылы-биле холбаштыр дайынның болгаш күш-ажыл фронтузунуң хоочуннарына изиг байырны чедиргеш, оларга быжыг каддыкшылды йөрээген.

Тыва эки турачы пулемет взводунуң командири Сат Бүрзекей 1944 чылдың февральда немец эжелекчилерге удур тулчуушкун үезинде кайгамчыктыг маадырлыг болгаш эрес-дидим чоруун көргүскени дээш, Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында дилег бижикти полк командири Е.А.Попов кириген турганын С.В.Тарулин чыылганнарга дыңнаткан. Ыңчалза-даа генерал-лейтенант Н.П.Пухов ону детквейн баргаш, Сат Бүрзекейни 1944 чылдың май 18-те Ада-чурт дайыны орденниң бирги чергези-биле шаңнаан. Ооң мурнунда ол Кызыл Сылдыс ордени-биле база шаңнаткан турган. Ук бедик шаңналдарны ээзинге тывыспаан. 60 ажыг чылдарда архивке чыткан шаңналдарны болгаш оларның шынзылгаларын маадыр эки турачының төрөөн чурту—Тыва-же эккелген. Ук шаңналдарны бо байырлыг хуралга Сат Бүрзекейниң уруу Тамара Бүрзекеевнага Тыва Республиканың Чазак

Даргазының бирги оралакчызы А.В.Брокерт байырлыг байдалга тывыскаан.

Тыва Республиканың Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржактың Чарлы-биле Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи И.В.Сермавкинге Республика Орденин бо хуралга байырлыг байдалга тывыскаан. Фронтучу аңаа улуу-биле өөрүп четтиргенин илереткен.

Тыва Республиканың Конституция судунуң даргазы О.Л.С.

О.Л.С.Салчак — Тыва Республиканың Конституция судунуң даргазы.

Салчакка сөстү берген. Бо хүннерде 2001 чылдың май 6-да бүгү чоннуң республика референдумунга хүлээп алган Тыва Республиканың Конституциязының беш чыл болганын демдегледип тур бис. Беш чыл — улуг эвес хуусаадыр, ыңчалза-даа 1993 чылда тургустунган Россия Федерациязының субъектиси—Тыва Республиканың бүгү тала-биле быжыгарына чаа Конституция үндезин болган. Республиканың хей-ниити амыдыралын моон соңгаар демократчыдарына, ниитилелдиң быжыг, чаңгыс аай чоруун быжыглаарына эрге-хоойлуну чурттуң эрге-хоойлузу-биле дүүштүр кылганы республиканы сайзырадырына чаа Конституция улуг рольду ойнаан—деп, ол чугаазының эгезинде демдеглээн.

Тыва Республиканың төөгүзүндө бо дээрге, сески Конституция болур. Моон мурнунда Үндезин Хоойлуларны 1921, 1924, 1926, 1930, 1941, 1978, 1993 чылдарда хүлээп алгылаан. Хүлээп алдынган Конституция бүрүзү Тываның күрүнө тургузуун хөгжүдериниң чаа үе-чадазын көргүзүп турган.

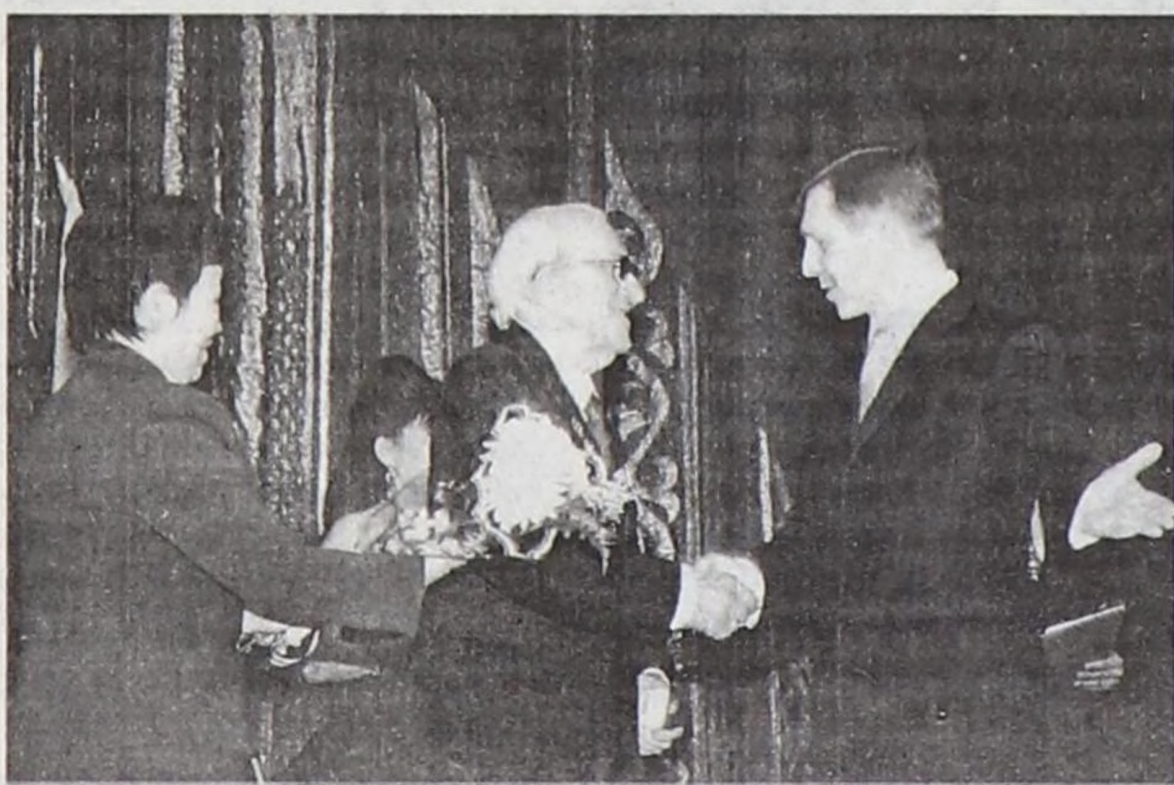
(Уланчызы 2-ги арында).

Эки турачы Бүрзекей Саттың шаңналдарын ооң уруу Тамара Бүрзекеевнага А.В.Брокерттиң тыпсып турары.

деглээш, ооң делегей ужур-дузалыын чугаалаан. Каржы, хан төгүүшкүнүг дайына амы-тынын артына каггаш, Төрөөн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш маадырлыгы-биле демисежип, Тиелелгени чедип алырына үлүүн кириген Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге, күш-ажыл фронтузунуң хоочуннарына Тиелелге хүнү-биле байырны ол чедиргеш, оларга быжыг каддыкшылды, бистиң аравыска хей чылдарда өөрүшкү-манайлыг чурттаарын күзээ.

Ада-чурттуң Улуг дайынына Тиелелгениң 61 чылының байырлалы-биле кады ТР-ниң демократтыг Конституциязын хүлээп алгандан бээр 5 чыл болганын бөгүн демдегледип турарын Чазак Дарга-

Фронтучу И.В.Сермавкинге Республика Орденин тыпсып турары.

Кажан? Кая? Чүү?

Кызыгаарлаашкынны кириген

2006-2007 чылдарның күс-кү-кышкы үелеринде орук ажил-агыиының объектилерин ажилга белеткээр талазы-биле М-54 «Енисей» автомобиль магистралының эргелелиниң план хемчеглерин ТР-ниң Чазаа деткээн.

Планга дүүштүр 2006 чылдың апрель 30-ден июнь 10-га чедир Красноярск — Моол кызыгаары М-54 автомобиль оруунуң 446-800 км участогунга 6 тоннадан ажып турар чүктүг автотранспорттун аргыжылгазына түр кызыгаарлаашкынны кириген.

Октябрь 1-ге чедир «Енисей» автоорук эргелели федералдыг бюджеттин акша-хөрөңгизи-биле 36300 дөрбелчин метр автоорукту дескилеп чаартып кылыр болгаш кышкы орукка ажыглаар материалдың курлавырын тургузар база кышкы ажилдарга ажыглаар техниканың септелгезин доозар.

Түңнелин Чазакка чугаалашкан

Республиканың Чазанга кириген медээден алырга, 2005 чылда Каа-Хем хөмүр-даш уургайы 580 муң тонна хөмүр-дашты казып тывар планныг тургаш, херек кырында 659,9 муң тонна кылдыр күүсеткен.

Эрткен чылын ажыдар ажилдарны 2720 муң кубометрге күүседир планныг тургаш, 3257,4 муң кубометрге күүсеткен. Бедүүн хөмүр-дашты чедирерин көрдүнген керээниң долу хемчээлинге дүүштүр боттандырып чоруткан.

Бо чылдың бирги кварталында 261,3 муң тонна хөмүр-дашты казып тыпкан, а планын 108,9 хууга күүсеткен. Бо чылын ажыдар ажилдарны 942,7 муң кубометр хемчээлге боттандырган азы бердинген планын 182,7 хууга күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталында «Каа-Хем хөмүр-даш уургайы» ААН лизинг-биле 5 «БелАЗ-ты», 4 «МАЗ-ты», кывар-чаар материалдарны, авточүдүрүкчүнү болгаш өске-даа техниканы садып алган.

Хемнерниң суу көдүрлүп эгелээн

Тываның хемнериниң суу көдүрлүп эгелээн. Гидрологтарының берген медээзин езугаар алырга, сөөлгү хүннерде Каа-Хемниң суу — 28 см, Кызылдың Енисейде — 14 см чедир көдүрүлгөн.

Гидрологтарның сагындырып турары болза, хоорайның чамдык районнарын суг ап болур байдал тургустунуп келген. Неделе иштинде Каа-Хемниң суу 1,70 метрге көдүрүлгөн, а Енисейниң бодунга — 70 см.

Гидрология килдизиниң начальниги Татьяна Губинаның чугаалап турары-биле алырга, үер майның ийиги чартында бооп болур деп санап турар. Оларның санап турары-биле алырга, Енисейге сугнун деңгели 560-570 см чедир көдүрүлүп болур. Бир эвес майның баштайгы чартында республиканың девискээринге үргүлчүлөлдиг чаастаашкын болур болза, ыңчан хоорайның чамдык районнарын үер ап болур, синоптиктерниң баш бурунгаар берген медээзин езугаар алырга, ооң болуру ыңдыг-ла чиге тодараттынмаан. Бистиң корр.

(Төңүзү. Эгези 1-ги арында).

Республиканың чаа төөгүзүндө 1993 чылдың октябрь 21-де Тыва Республиканың Дээди Сөвөдиниң хүлээп алган Конституциязы онза рольдуг болган. Ол автономнуг республиканың эрге-хоойлу статусун өскерткеш, демократтыг эрге-хоойлулук курүнени, рынок экономикалыг, хөй хевирлиг өнчү-хөрөңгилиг, хөй партиялыг, янзы-бүрү шажынныг, кижжи бүрүн эргелерлиг кылдыр чаартып өскерткен бирги чугула документ болган.

Республиканың 1993 чылда Конституциязын Россия Федерациязының (1993 чылдың декабрь 12-де) Конституциязын мурнай чогаадып, хүлээп алганындан оларның аразында дүүшпес, карышкак чүүлдер бар болганын Конституция судунуң даргазы чугаалаан.

Тыва Республиканың чаа Конституциязы Россия Федерациязының болгаш мурнуку үндезин хоойлулардан чугула херектиг амыдыралчы чүүлдерни ап, Россия Федерациязының Конституциязынга болгаш эрге-

хоойлу актыларынга дүүштүр карышкактар чок кылдыр кылган.

Беш чылдың дургузунда Тыва Республиканың Конституциязының 55, 61, 62, 94 база 98 чүүлдеринге өскерилгелерни кирирген беш Конституция хоойлуларын хүлээп алган. Ол дээрже, Тыва Республиканың Улуг Хуралының ажилын организаастаарынга, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязын адаарынга, Тыва Республиканың Россия Федерациязы-биле кады ажил-чорудулгазынга Тыва Республиканың бүрүн эргелериниң дугайында болгаш өске-даа чугула айтырылгылар-дыр.

Эрткен беш чыл республикага хөйниити харылзааларын хоойлу езугаар таарыштырарының, хоойлу-дүрүм сагыырын быжыглаарының, чаа күрүне-эрге-хоойлу институт-

тарын тургустунарының үези база болган. Тыва Республиканың Улуг Хуралының күштүг ийи палатазы, Тыва Республиканың Конституция суду, Саналга палатазы, чаргы ча-

Концерт үезинде артистер.

рар судтар тыптып келген. Конституция суду 2003 чылда тургустунган, оон бээр Тыва Республиканың

Конституциязының дыка хөй чүүлдеринге тайылбырны берген.

Тыва Республиканың Конституциязы дээрже, ол бистиң тыва күрүневистиң турар фундаментизи азы дазылы кончуг быжыг дөжээдир. Бо айтырыгны шак ынчаар ханы билири республиканың салым-чолунга кончуг чугула, ол бүгү политиктерниң, бүгү политиктиг күштеринде ажил-чорудулгазының үндезини болур ужурлуг деп, ол онзалап, чугаазынга айыткан.

Тыва Республиканың Кон-

ституциязының 5 чыл болганы-биле холбаштыр байыры ол чедиргеш, республиканың бүгү чурттакчыларынга улусчу эрге-чагырганы, кижиниң эргелерин, хосталгазын хөгжүдеринге, тыва күрүне тургузуун бажылаарынга чаа-чаа чедишкиннерлиг болурун күззэн.

Оон соонда байырлыг хурал доозулган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери уран чүүл мастерлериниң концертин көргөн.

Таан-оол ХЕРТЕК.

Арат шөлүнге чыскаал

Тиелелгениң кайгамчыктыг байырлары — Май 9-туң байырлыг эртени. Агаар шала шыксымаар, соок-даа болза, чаңчыл езугаар национал парк аксында «Дайынчы алдар» тураскаалының чанынга дайынның болгаш тылдың хоочуннары 8 шактан эгелээш-ле чыгып эгелээнер. Биске тайбыңны болгаш амыр-дышты амы-тынын артынга каггаш, дайзын-биле хайыра чок демисежип чорааш чаалап эккелген хоочуннарывыстың чыл келген тудум сыыгап, эвээжеп кел чыдарын көрге, сагышка кончуг аар-дыр. Хөй хоочуннар байырлалга кадык-шыл байдалының аайы-биле кээп шыдавааны билдингир, а калгып чедип келгеннери чон аразындан боттарының таныыр, билер эштерин дилеп чоруп турганнар. Бо чылын тураскаал чанынга дайынның хоочуннары хөй эвес чыылза-даа, Арат шөлүнге оларның саны, кижжи сагыжы дег эвес-даа болза, шору көвүдзэн.

хоочуннарының болгаш аалчыларының мурну-биле тепсеп эрткен. Ниити байырлыг байдал, дайын чылдарының ырылары, чыскаал киржикчилериниң болгаш чалатканнарның сагыш-хөөну, шынап-ла, 1945 чылда бүгү чонну чоргаарал хөме ап турганы-биле демей ышкаш сагындырды. Хоочуннарының карактарында сөглетинмес өөрүшкүнү чаштары бүлдөнешти. Бо байырлыг митингине

киришкен.

Албан-хүлээлгезин күүседип чорааш мөчээр ажилдакчыларның тураскаалынга боодал чечектерни салган.

Арат шөлүнге чыскаалдың байырлыг кезээ шуут-ла үезинде эгелзэн. Кызыл хоорайның шериг комиссары, полковник Н.Ф. Францевич чыскаалдың киржикчилериниң шуптузунуң, оон иштинде школачыларның мурну-биле эртип, Тиелелгениң 61 чыл ою-биле шуптузунга аңгы-аңгы байыр чедирген. Чыскаалдың киржикчилериниң күчүлүг ураалаашкыны-биле байырлыг хемчег эгелзэн. Ол аразында кызыгаар отрядының үрер хөгжүм оркестри марш аялгаларын ойнай каап турганы-биле, байырлал улам шинчи кирген.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының, байырлыг чыскаалдың киржикчилериниң, найысылалдың хөй санныг чурттакчыларының болгаш аалчыларының мурнунга Чазак Даргазы-

Оон соонда республиканың шериг комиссары С.В.Тарулинниң командазы-биле байырлыг чыскаал эгелзэн. Үрер хөгжүмнүң ойнап турганы марш аялгазынга

болгаш №15 школаларның отрядтары төлөптиг болган. Ийги чери №3 школаның өөреникчилери элзэн, үшкү чери №11 болгаш 2 школалар аразында үлөшкен.

Шак мындыг төлөптиг салгал өзүп олурарын көргөш, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының арыннарында өөрүшкү чайнап турган. А байырлыг чыскаал соонда хоочуннарга Кызыгаар эргелелиниң ансамблиниң күүселдези-биле дайынчы ырылар шөлге чаңгылган. А хоорайның культура бажыңнарының бот-тывингыр артистери көрүкчүлерге, ылаңгыр хоочуннарга өөрүшкүнү хайырлап, талантызын бараалгаткан.

Каң-оол САТ.
(Уланчызы 7-ги арында).

«Дайынчы алдар» тураскаалынга чечек салыышының соонда, байырлыг чыскаал Арат шөлүнге үргүлчүлзэн. Бо ийи хемчегниң аразында эрге-хоойлу органнарының ажилдакчылары ИХЯ-ның чанынга боттарының митингизин кылганнар. Чаңчылааны езугаар олар Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары база күш-ажылчы фронтунуң киржикчилерин шаңнап демдэгелзэннер. Улуг Тиелелгениң 61 чыл оюнга тураскааткан байырлыг митингени ТР-ниң иштики херектер сайыды милицияның полковниги Виктор Лесняк ажыткан.

Милицияның тускай даалга отрядының, патруль-пост албанының, ОШАЧКИ болгаш таңныыл албаны килдистиң ажилдакчыларындан тургустунган 25-25 кижилиг чыскаал байырлыг марш-биле ИХЯ-ның удуртулгазының,

Сибирь федералдыг округтуң Тыва Республикада федералдыг кол инспектору Татьяна Монгуш, республика прокурору Виктор Кизикин болгаш эрге-хоойлу органнарының удурткучулары

ның бирги оралакчызы А.В.Брокерт, Кызыл хоорайның мэри Д.К.Донгак, Төлээлекчилер палатазының болгаш Хоойлуудулга палатазының депутаттары сес ап, байыр чедирип чүве чугаалааннар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының айтырыгларының дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2006 чылдың март 22-де хчлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2006 чылдың апрель 20-де ччүлдүг деп көргөн

Бо Хоойлу 2003 чылдың май 27-де №58-ФХ «Россия Федерациязының күрүне албанының системазының дугайында» (моон ыңай – «Россия Федерациязының күрүне албанының системазының дугайында» Федералдыг хоойлу), 2004 чылдың июль 27-де №79-ФХ «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» (моон ыңай – «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу) Федералдыг хоойлулар-биле доктааттырган таварылгаларда болгаш кызыгаарларда Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанын организастаары-биле холбашкан хамаарылгаларны таарыштырып турар.

1 зге. НИИТИ ДҮРҮМНЕР

1 чүүл. Кол терминер

Бо Хоойлуң сорулгаларына ажыглап турар терминер:

1) Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-дужаалдары (моон ыңай ыңчаар – күрүне албан-дужаалдары) – Тыва Республиканың Конституциязы-биле, Тыва Республиканың хоойлулары-биле доктааттынар Тыва Республиканың күрүне органның бүрүн эргелерин дорт күүседиринге албан-дужаалдар;

2) Хөлезилекчиң төлээзи – күрүне органының удуртукчузу, күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижиге, бир болза айтылган удуртукчуң азы Тыва Республиканың адындан хөлезилекчиң бүрүн эргелерин күүседип турар кижиниң төлээзи.

2 чүүл. Бо Хоойлуң таарыштырар чүүлү

Бо Хоойлуң таарыштырар чүүлү Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанынче кирери-биле, ону эрттирери болгаш ону соксадыры-биле холбашкан хамаарылгалар, а ол ышкаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанын организастаарының айтырыглары болур.

3 чүүл. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албаны

1. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албаны (моон ыңай – хамааты албаны) – Россия Федерациязының хамаатыларының (моон ыңай – хамаатылар) Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарына (оон ыңай – хамааты албанының албан-дужаалдары) Тыва Республиканың күрүне органның, Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилериниң (кадрлар курлавырына турарын болгаш өске-даа таварылгаларны кирибишаан) бүрүн эргелерин күүседирин хандырар талазы-биле профессионалдыг албанга хамааржыр ажыл-чорудулгазы болур күрүне албанының хевиринде.

2. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албаны (моон ыңай – Тыва Республиканың хамааты албаны) Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының тургузунар бир кезээ болуп турар.

4 чүүл. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының дугайында Тыва Республиканың хоойлужудулгазы

Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының дугайында Тыва Республиканың хоойлужудулгазы Россия Федерациязының Конституциязына, «Россия Федерациязының күрүне албанының системазының дугайында» Федералдыг хоойлу, «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу, федералдыг өске-даа хоойлуларга, күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органның нормативтиг эрге-хоойлу актыларына үндештирер болгаш Тыва Республиканың Конституциязындан, бо Хоойлудан, Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларындан болгаш Тыва Республиканың күрүне органның нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларындан тургустунар.

5 чүүл. Хамааты албанының болгаш муниципалдыг албанының бот-боттары-биле харылзаазы

Хамааты албанының болгаш муниципалдыг албанының бот-боттары-биле харылзаазы дараазында чүүлдер-биле:

- 1) хамааты албанының албан-дужаалдарына болгаш муниципалдыг албанының албан-дужаалдарына квалификациясы кол-кол негелделериниң чаңгыс аай болуру;
- 2) хамааты албанының болгаш муниципалдыг албаны эртип турарда, кызыгаарлаашкынарның болгаш хүлээлгелериниң чаңгыс аай болуру;
- 3) хамааты албан-хаакчыларның болгаш муниципалдыг албан-хаакчыларның профессионал беткелинге, чаазы-биле эде белеткелинге болгаш квалификациязын бедидеринге негелделериниң чаңгыс аай

болуру;

4) хамааты албанының стажын санап турарда, муниципалдыг албанының стажын база катый санаары болгаш муниципалдыг албанының стажын санап турарда, хамааты албанының стажын база катый санаары;

5) хамааты албан-хаакчыларның болгаш муниципалдыг албан-хаакчыларның күш-ажыл төлевериниң болгаш социал магадай-лалдарның кол-кол негелделериниң дөмей болуру;

6) хамааты албанын эртип турар хамаатыларга болгаш муниципалдыг албанын эртип турар хамаатыларга база чегерикчизин чидирген таварылгада, оларның өг-бүлелеринге күрүнениң пенсия хандырылганының кол-кол негелделериниң дөмей болуру-биле хандыртынар.

2 зге. ХАМААТЫ АЛБАНЫНЫҢ АЛБАН-ДУЖААЛДАРЫ

6 чүүл. Хамааты албанының албан-дужаалдарын классификаастары

1. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарын Тыва Республиканың хоойлулары-биле азы Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлуң дүрүмнерин өөренип көрбүшаан, күрүне органының азы күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижиниң бүрүн эргелерин күүседирин хандырар сорулга-биле тургузар.

2. Хамааты албанының албан-дужаалдары категорияларга болгаш бөлүктөргө чардынар.

3. Хамааты албанының албан-дужаалдары дараазында категорияларга чардынар:

1) удуртукчулар – бүрүн эргелериниң тодаргай хуусаазында азы бүрүн эргелериниң хуусаазына кызыгаарлаашкын чокка ээлеп ажылдаар күрүне органның болгаш оларның структурлуг кезектериниң (моон ыңай – кезээниң) удуртукчуларының болгаш удуртукчуларының оралакчыларының албан-дужаалдары, күрүне органның төлээ черлериниң болгаш оларның структурлуг кезектериниң удуртукчуларының болгаш удуртукчуларының оралакчыларының албан-дужаалдары;

2) дузалакчылар (чөвүлекчилер) – күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерге, күрүне органның удуртукчуларына, күрүне органның төлээ черлериниң удуртукчуларына оларның бүрүн эргелерин чотталдырына деткимче көргүзери-биле тургускан айыттырган кижилериниң азы удуртукчуларның бүрүн эргелериниң хуусаазы-биле кызыгаарлаттырган тодаргай хуусаада элеттинер албан-дужаалдар;

3) специалистер – күрүне органның доктааткан сорулгаларын болгаш хүлээлгелерин күүседирин профессионалдыг деңгелге хандыры-биле тургускан болгаш бүрүн эргелериниң хуусаазын кызыгаарлаашкын чокка элээр албан-дужаалдар;

4) хандырып турар специалистер – күрүне органның ажыл-чорудулгазының организастыг, информативтиг, документациялыг, саң-хөө-экономиктиг, ажыл-агыйлыг болгаш өске-даа хандырылганын тургускан болгаш бүрүн эргелериниң хуусаазын кызыгаарлаашкын чокка элээр албан-дужаалдар;

4. Хамааты албанының албан-дужаалдары дараазында бөлүктөргө чардынар:

- 1) хамааты албанының дээди албан-дужаалдары;
- 2) хамааты албанының кол албан-дужаалдары;
- 3) хамааты албанының башкарыкчы албан-дужаалдары;
- 4) хамааты албанының улуг албан-дужаалдары;
- 5) хамааты албанының биче албан-дужаалдары;
- 6) «Удуртукчулар» болгаш «дузалакчылар (чөвүлекчилер)» деп категорияларның албан-дужаалдары хамааты албанының албан-дужаалдарының дээди, кол болгаш башкарыкчы деп бөлүктөргө чардынар.

6. «Специалистер» деп категорияның албан-дужаалдары хамааты албанының албан-дужаалдарының дээди, кол, удуртук болгаш улуг деп бөлүктөргө чардынар.

7. «Хандырып турар специалистер» деп категорияның албан-дужаалдары хамааты албанының албан-дужаалдарының кол, башкарыкчы, улуг болгаш биче деп бөлүктөргө чардынар.

8. Тыва Республиканың күрүне органына күрүне албанының албан-дужаалдары болбайн турар албан-дужаалдар көрдүнгөн бооп болур. Ындыг албан-ду-

жаалдарны ээлеп турар ажылдакчыларның күш-ажылчы ажыл-чорудулгазын Россия Федерациязының күш-ажыл дугайында хоойлужудулгазы-биле таарыштырар.

7 чүүл. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарының реестри

1. Күрүне органның, категорияларга, бөлүктөргө, а ол ышкаш өске-даа демдектерге квалификациястаттырган Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдары Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарының реестриниң чогуур кезектери болур Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарының даңзын тургузар.

2. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарының реестрин Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чарлыгы-биле «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлуң дүрүмнерин өөренип көрбүшаан, а ол ышкаш күрүне органның структуразын, күрүнениң федералдыг хамааты албанының албан-дужаалдарының реестриниң доктаатканы Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарының аттарын, категорияларын болгаш бөлүктөрүн өөренип көрбүшаан, бадылаар.

3. Күрүнениң федералдыг хамааты албанының албан-дужаалдарының реестри болгаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарының реестри Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарының каттыштырган реестрин тургузар.

8 чүүл. Хамааты албанының класстыг албан-дужаалдары

1. Хамааты албанының класстыг албан-дужаалдарын хамааты албан-хаакчыларга хамааты албанының албан-дужаалдарының бөлүктөрүн иштинде ээлеп турары хамааты албанының албан-дужаалына дүүштүр тыпсыр.

2. Хамааты албанының албан-дужаалын бүрүн эргелериниң хуусаазына кызыгаарлаашкын чокка ээлеп турар хамааты албан-хаакчыларга класстыг албан-дужаалдарының квалификация шылгалдазының түңгелдин езугаар тыпсыр.

3. Тыва Республиканың хамааты албанының дээди бөлүүнде албан-дужаалдар ээлеп турар хамааты албан-хаакчыларга хамааты албанының – 1, 2 азы 3 класстың Тыва Республиканың күрүнениң чингине чөвүлекчизи албан-дужаалды тыпсыр.

4. Тыва Республиканың хамааты албанының кол бөлүүнде албан-дужаалдар ээлеп турар хамааты албан-хаакчыларга хамааты албанының – 1, 2 азы 3 класстың Тыва Республиканың күрүне чөвүлекчизи албан-дужаалды тыпсыр.

5. Тыва Республиканың хамааты албанының башкарыкчы бөлүүнде албан-дужаалдар ээлеп турар хамааты албан-хаакчыларга хамааты албанының – 1, 2 азы 3 класстың Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының чөвүлекчизи албан-дужаалды тыпсыр.

6. Тыва Республиканың хамааты албанының улуг бөлүүнде албан-дужаалдар ээлеп турар хамааты албан-хаакчыларга хамааты албанының – 1, 2 азы 3 класстың Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының референтизи албан-дужаалды тыпсыр.

7. Тыва Республиканың хамааты албанының биче бөлүүнде албан-дужаалдар ээлеп турар хамааты албан-хаакчыларга хамааты албанының – 1, 2 азы 3 класстың Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының секретары албан-дужаалды тыпсыр.

8. Тыва Республиканың хамааты албанының дээди болгаш кол бөлүктөрүнде албан-дужаалдар ээлеп турар хамааты албан-хаакчыларга Тыва Республиканың хамааты албанының класстыг албан-дужаалдарын бо Хоойлуга дүүштүр тыпсыр.

9. Федералдыг хамааты албанының класстыг албан-дужаалдарының болгаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының класстыг албан-дужаалдарының хамаарыштырылганын Россия Федерациязының Президентизиниң чарлыгы-биле тодардыр.

9 чүүл. Хамааты албанының класстыг албан-дужаалдарын тыпсыр болгаш арттырар чурumu

1. Класстыг албан-дужаалдарны «Россия Федерациязының күрүне албанының системазының дугайында» Федералдыг хоойлуң чогуур дүрүмнеринге дүүштүр тыпсыр болгаш арттырар.

2. Класстыг баштайгы албан-дужаалды хамааты албан-хаакчыларга дараазында таварылгаларда тыпсыр:

1) бир эвес Тыва Республиканың күрүне органының хамааты албанының албан-

дужаалына томуйлаар дугайында акты-зында болгаш албан ажылының керээзинде хамааты албан-хаакчыны хынаары көрдүнгөн таварылгада – хыналда хуусаазы төнгөн соонда;

2) өске таварылгаларда – класстыг албан-дужаал берип турары хамааты албанының чогуур албан-дужаалына хамааты албан-хаакчыны томуйлаан хүнден эгелеп, үш айдан эрте эвесте.

Өске хевириниң күрүне албанындан, бир болза Россия Федерациязының өске субъектининиң хамааты албанындан, чок болза муниципалдыг албандан Тыва Республиканың хамааты албанынче шилчиткен күрүне албан-хаакчызына класстыг баштайгы албан-дужаалды тыпсыр дугайында айтырыгны шийтпирлеп турарда, аңаа ооң мурнунда тыыскан класстыг албан-дужаалын, дипломаттыг деңгелдин, шериг эргезин азы тускай адын, квалификациясы разрядын, а ол ышкаш чогуур класстыг албан-дужаалга, дипломаттыг деңгелге, шериг эргеге азы тускай атка, квалификациясы разрядка турган үезин өөренип көөр.

3. Хамааты албан-хаакчыга класстыг албан-дужаалды класстыг албан-дужаалының хамааты албанында ээлеп турары албан-дужаалына дүүшкөк болза база мурнунда бергени класстыг албан-дужаалга ону бир-ле дугаар тыыскан соонда, ол албан-дужаалга турар кылдыр доктааткан хуусаазы төнгөн езугаар, чоорту тыпсыр.

4. Хамааты албан-хаакчыларга элчеглиг класстыг албан-дужаалдарны квалификация шылгалданы түңгелдерин езугаар, бир эвес Россия Федерациязының хамааты албанының дугайында хоойлужудулга-биле өске чүүл көрдүмнээн болза тыпсыр.

5. Күрүнениң хамааты албанының класстыг албан-дужаалы – 1, 2 азы 3 класстың Тыва Республиканың күрүнениң чингине чөвүлекчизи албан-дужаалды хөлезилекчиң саналдаанын езугаар квалификация шылгалданы дужааган соонда, Тыва Республиканың Чазааның Даргазы тыпсыр.

6. Бо Хоойлуң 8 чүүлүнүн 4 кезээ-биле көрдүнгөн класстыг албан-дужаалдары:

1) Тыва Республиканың Улуг Хуралына – квалификация шылгалданы дужааган түңгелдери езугаар Тыва Республиканың Улуг Хуралының чогуур палаталарының даргалары;

2) Тыва Республиканың Чазаанга болгаш Тыва Республиканың күрүнениң күүсекчи өске-даа эрге-чагырга органның – хөлезилекчинин саналдааны болгаш квалификация шылгалданы дужааган түңгелдери езугаар Тыва Республиканың Чазааның Даргазы;

3) Тыва Республиканың соңгулда комиссиязына – квалификация шылгалданы дужааган түңгелдери езугаар Тыва Республиканың соңгулда комиссиязының даргазы;

4) Тыва Республиканың Конституция судунга – квалификация шылгалданы дужааган түңгелдери езугаар Тыва Республиканың Конституция судунун даргазы тыпсыр.

7. Бо Хоойлуң 8 чүүлүнүн 5-7 кезектери-биле көрдүнгөн класстыг албан-дужаалдарны квалификация шылгалданы дужааган түңгелдери езугаар хөлезилекчиң төлээзи тыпсыр.

8. Бо чүүлдүн 5, 6 болгаш 7 кезектеринде айтылган кириер саналдын хевирин бо Хоойлуга капсырылга-биле тодардыр.

9. Хамааты албан-хаакчыга класстыг албан-дужаалды тыыскан дугайында шийтпирни бо чүүлдүн 5, 6 болгаш 7 кезектеринде айтылган кижилериниң хоойлу-дүрүм актылары-биле кылыр. Хамааты албан-хаакчыга класстыг албан-дужаалды тыыскан дугайында чогуур бижилгени ооң күш-ажыл дептеринче болгаш хуу ажыл-херээниң дептеринче кириер. Хамааты албан-хаакчыга класстыг албан-дужаалды тыыскан хүнүнден эгелеп, аңаа бо Хоойлуң 23 чүүлүнүн дүрүмнеринге дүүштүр тодардыр класстыг албан-дужаал дээш күш-ажылының айда алыр төлеверин доктаадыр.

10. Хамааты албанына онза шылгалары дээш шаңнал кылдыр хамааты албан-хаакчыга класстыг албан-дужаалды:

1) чогуур класстыг албан-дужаалга хамааты албанын эртеринге доктааткан хуусаа төнер бетинде, ынчалза-даа хамааты албанды ээлеп турары албан-дужаалга турганындан алды айдан эрте эвесте, хамааты албанының ол албан-дужаалга дүгжүп турар класстыг албан-дужаалдан бедик эвес кылдыр;

2) айтылган хуусаа төнерге – ээлеп турары албан-дужаал хамааты албанының албан-дужаалдарының бөлүүнүн иштинге хамааржыр хамааты албанының ээлеп турары албан-дужаалына дүгжүп турар класстыг албан-дужаалды бир чада бедик кылдыр тыпсып болур.

(Уланчызы 4-6-гы арыннарда).

(Эгези 3-куарында).

11. Ээлчеглиг класстыг албан-дужаалды хемчег алыскан корум-чурумнуг хамааты албан-хаакчыларга, а ол ышкаш оларга хамаарыштыр албан аайы-биле хыналда чоруп турар азы кеземче херээ оттурган хамааты албан-хаакчыларга тывыспас.

12. Хамааты албан-хаакчыга тывыскан класстыг албан-дужаал, бир эвес Россия Федерациязының хоойлужулгазы-биле өске чүүл көрдүмнүн болза, бүгү назынында артып каар.

13. Тывыскан класстыг албан-дужаалды судтуң шиитпири-биле казып болур.

10 чүүл. Хамааты албанының албан-дужаалдарына квалификастыг негелделер

1. Хамааты албанының албан-дужаалдарына квалификастыг негелделериниң санынче албан-дужаалының хүлээлгелерин күүседиринге херек профессионал эртемниң деңгелинге, хамааты албанга (өске хевирлериниң күрүне албанга) ажилдаан стажына азы мергежилдинге хамаарыштыр ажилының стажына (дуржулгазына), профессионал билиглеринге болгаш арга-мергежилдинге негелделер кирип турар.

2. Хамааты албанының албан-дужаалдарына квалификастыг негелделериниң категорияларына болгаш бөлүктөрүнге дүүштүр доктаадыр.

3. Хамааты албанының албан-дужаалдарының бүгү бөлүктөрүнүн «удуртукчулар», «дузалакчылар (чөвүлекчилер)», «специалистер» деп категорияларының хамааты албанының албан-дужаалдарына, а ол ышкаш хамааты албанының албан-дужаалдарының кол болгаш удуртукчулар бөлүктөрүнүн «хандырып турар специалистер» деп категорияларына квалификастыг негелделериниң санынче дээди профессионал эртемниң болуру кирип турар.

4. Хамааты албанының албан-дужаалдарының улуг болгаш биче бөлүктөрүнүн «хандырып турар специалистер» деп категорияларының хамааты албанының албан-дужаалдарына квалификастыг негелделериниң санынче ажил-чорудулгазының угланышкынына дүүшкөк ортумак профессионал эртемниң болуру кирип турар.

5. Албан-дужаалының хүлээлгелерин күүседиринге херек профессионал билиглеринге болгаш арга-мергежилдинге квалификастыг негелделериниң күрүне органының, ооң сорулгаларын болгаш кылыр ажилдарын өөренип көрүп тургаш нормативтик актызы-биле, доктаадыр болгаш хамааты албан-хаакчының албан-дужаал талазы-биле регламентинче (моон ыңай – албан-дужаал регламентизи) кириер.

11 чүүл. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының хамааты албанына стажына азы мергежилдиниң аайы-биле ажилының стажына (дуржулгазына) квалификастыг негелделер

1. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалдарына күрүнениң хамааты албанына стажына азы мергежилдиниң аайы-биле ажилының стажына (дуржулгазына) дараазында негелделерни салыр:

1) Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының дээди албан-дужаалдары – күрүне албанының кол албан-дужаалдарына ийи чылдан эвээш эвес стажы азы мергежилдиниң аайы-биле ажилының стажы (дуржулгазы) беш чылдан эвээш эвес;

2) Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының кол албан-дужаалдары – күрүне албанының башкарыкчы албан-дужаалдарына ийи чылдан эвээш эвес стажы азы мергежилдиниң аайы-биле ажилының стажы (дуржулгазы) үш чылдан эвээш эвес;

3) Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының башкарыкчы албан-дужаалдары – күрүне албанының улуг албан-дужаалдарына стажы азы мергежилдиниң аайы-биле ажилының стажы (дуржулгазы) ийи чылдан эвээш эвес;

4) Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының улуг албан-дужаалдары – күрүне албанының биче албан-дужаалдарына стажы азы мергежилдиниң аайы-биле ажилының стажы (дуржулгазы) бир чылдан эвээш эвес;

5) Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының биче албан-дужаалдары – стажына негелделер чокка.

3 эге. ХАМААТЫ АЛБАН-ХААКЧЫНЫҢ ХООЙЛУ-ДҮРҮМНҮГ БАЙДАЛЫ (ЭРГЕ-БАЙДАЛЫ)

12 чүүл. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчызы

1. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчызы – хамааты албанын эртер талазы-биле бодунга хүлээлгелер апарган Россия Федерациязының хамаатызы. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчызы (моон ыңай – хамааты албан-хаакчы) хамааты албанының албан-дужаалына ажилының профессионал ажил-чорудулгазын, албан-дужаалына томуйлаар дугайында акт-биле болгаш албан ажилының керээзинге дүүштүр боттандырып турар болгаш акша-шалыңны Тыва Республиканың республика бюджетиниң

акша-хөреңгизинден алыр. Федералдыг хоойлу-биле көрдүнгөн таварылгаларда, Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчызы акша-шалыңны (шаңналын) федералдыг бюджеттин акша-хөреңгизинден апар болур.

2. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчызының хоойлу-дүрүмнүг байдалын (эрге-байдалын), ооң иштинде кызыгаарлаашкыннарны, хүлээлгелерин, албан аайы-биле бодун алдынарын, харысалгазын, а ол ышкаш эрге-ажыктарының чөрүлдээлерин болгаш албан аайы-биле маргылдааларның шиитпирилээр чурумун «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу-биле доктаадыр.

13 чүүл. Орулгалар, эт-хөреңги болгаш эт-сеп янзылыг хүлээлгелер дугайында медээлерни бээр

1. Хамааты хамааты албанынче кирип турар, а ол ышкаш хамааты албан-хаакчызы чылдың-на отчет берген чылдың соонда чылдың апрель 30-ден орай эвесте хөлезилекчинин төлээзинге орулгаларының, эт-хөреңгизинин болгаш эт-хөреңги янзылыг хүлээлгелеринин дугайында медээлерни бээр.

2. Хамааты албан-хаакчының бо чүүлге дүүштүр берип турары орулгаларының, эт-хөреңгизинин болгаш эт-хөреңги янзылыг хүлээлгелеринин дугайында медээлер, бир эвес олар Федералдыг хоойлу-биле күрүне чажыды болуп турар медээлерге хамаарыштырбаан болза, чажыт хевирлиг медээлер болур.

3. Хамааты албан-хаакчының орулгаларының, эт-хөреңгизинин болгаш эт-хөреңги янзылыг хүлээлгелеринин дугайында медээлерни ооң төлевирилер кылып шыдаар шинээн тодарадыр азы доктаадыр сорулга-биле, хөй-ниитинин азы чүдүлге катты-жыышкыннарны, өске-даа организацияларны, а ол ышкаш хууда кижилерниң фондуларының өргүлдери (дадыырларны) дорт азы дооразындан кириер хевирге чыыры-биле ажыгларын болдуруп болбас.

4. Томуйлаарын болгаш албан-дужаалындан хостаарын Тыва Республиканың Чазааның Даргазы болгаш Тыва Республиканың Чазаа боттандырып турар хамааты албан-хаакчыларының орулгаларының, эт-хөреңгизинин болгаш эт-хөреңги янзылыг хүлээлгелеринин дугайында медээлерни ниити Россияның болгаш регионунуң массалыг информация чепсектеринге оларның кириген чагыларын езугаар, айыттырган хамааты албан-хаакчыларына ооң дугайында хары угда дыңнаттышаан, парлаары-биле бээр.

5. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчызы үндүрүг оонаар объект болуп турар алган орулгаларының болгаш ооң хуу эргезинде турар эт-хөреңгизин дугайында, эт-хөреңги янзылыг хүлээлгелеринин дугайында медээлерни бээриниң дугайында дүрүмнү Тыва Республиканың Чазааның нормативтик хоойлудүрүм актызы-биле «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлунун болгаш Россия Федерациязының Президентизинин чогуур Чарлының дүрүмнерин өөренип көрүшкөөн бадылаар.

4 эге. ХАМААТЫ АЛБАНЫНЧЕ КИРИРИ

14 чүүл. Хамааты албанынче кирер эрге

1. Хамааты албанче назыны 18 хар чедер берген, Россия Федерациязының күрүне дылын билер болгаш «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлунун болгаш бо Хоойлу-биле доктааткан квалификациялыг негелделерге дүгжүп турар Россия Федерациязының хамаатылары кирер эргелиг болур.

2. Хамааты албанына турар эң улуг назын – 65 хар.

15 чүүл. Хамааты албанынче кирери болгаш хамааты албанының албан-дужаалын конкурс езугаар элээри

1. Хамааты албанының албан-дужаалын элээри-биле хамаатының хамааты албанынче кирерин азы хамаатының хамааты албанының өске албан-дужаалын элээри-биле кирерин бир эвес «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу-биле өске чүүл доктаатынмаан болза, конкурстун түнелдерин езугаар боттандырат. Конкурсстун херээ хамааты албанының албан-дужаалын элээринге кордакчыларның профессионалдыг деңгелин, оларның хамааты албанының албан-дужаалына доктааттырган квалификациялыг негелделерге дүгжүп турары болур.

2. Хостуг албан-дужаалды элээринге конкурсту эрттирер чурумун болгаш негелделерин Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың хоойлужулгазы-биле доктаадыр.

3. Дараазында таварылгаларда конкурс эрттирбес:

1) хамааты албанының албан-дужаалдарының бүрүн эргелеринин тодаргай хуусаазында элээри «удуртукчулар», «ду-

залакчылар (чөвүлекчилер)» деп категорияларына томуйлап турда;

2) томуйлаарын болгаш хостаарын Россия Федерациязының Президентизи азы Россия Федерациязының Чазаа боттандырат хамааты албанының албан-дужаалдарының «удуртукчулар» деп категорияларына томуйлап турда;

3) албанын хуусаалыг керээзин чарып турар;

4) хамааты албан-хаакчыны «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлунун 28 чүүлүнүн 2 кезээ-биле болгаш 31 чүүлүнүн 1, 2, 3 кезектери-биле көрдүнгөн таварылгаларда, хамааты албанының өске албан-дужаалына томуйлап турда;

5) конкурс үндезининге тургускан кадрлар курлавырында турар хамааты албан-хаакчыны (хамаатыны) хамааты албанының албан-дужаалына томуйлап турда.

4. Россия Федерациязының Президентизинин чарлы-биле бадылаар албан-дужаалдар даңзызын езугаар күрүне чажыды болуп турар медээлерин ажыглары-биле холбашкан албан-дужаалдыг хүлээлгелерин күүседип турар хамааты албанының чамдык албан-дужаалдарынче томуйлап турда, конкурсту эрттирбей барып болур.

5. Хөлезилекчинин төлээзинин шиитпирип езугаар хамааты албанының биче албан-дужаалдарының бөлүнгө хамааржыр хамааты албанының албан-дужаалдарынче томуйлап турда, конкурсту эрттирбей барып болур.

16 чүүл. Албан ажилының контрактказы

1. Албан ажилының контрактказы – хөлезилекчинин төлээзинин болгаш хамааты албанынче кирип турар хамаатының азы хамааты албан-хаакчының хамааты албанын эртеринин болгаш хамааты албанының албан-дужаалын элээринин дугайында аразында дугуржулга. Албан ажилының контрактказы-биле талаларның эргелерин болгаш хүлээлгелерин доктаадыр.

2. «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр хамааты албанының албан-дужаалын элээдири-биле хөлезилекчинин төлээзи хамааты албан-хаакчы-биле:

1) тодараттынмаан хуусаалыг албан ажилының контрактказын;

2) албан ажилының хуусаалыг контрактказын чарып апар болур.

3. Албан ажилының контрактказының негелделерин, ону чарарының чурумун, а ол ышкаш ооң күжүн соксадырының үндезинерин болгаш чурумун база албан-ажыл контрактказының соксаанының соонда уржуктары «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр доктаадыр.

5 эге. ХАМААТЫ АЛБАН-ХААКЧЫНЫҢ ПЕРСОНАЛДЫГ МЕДЭЭЛЕРИ. КҮРҮНЕ ОРГАНЫНЫҢ КАДРЛАР АЛБАНЫ

17 чүүл. Хамааты албан-хаакчының персоналдыг медээлери болгаш хамааты албан-хаакчының хууда херээзин дептерин чорудары

1. Хамааты албан-хаакчының персоналдыг медээлерин сайгарарын, кадагаларын болгаш дамчыдарын күрүне органының кадрлар албаны «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлунун доктаатканы негелделеринге дүүштүр боттандырат.

2. Күрүне албанының болгаш кадрлар айтырыгларының талазы-биле күрүне органының кезээнин дугайында дүрүмнү Тыва Республиканың күрүне органының удуртукчу бадылаар.

3. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчызының персоналдыг медээлеринин болгаш ооң хууда херектеринин дептерин чорударының дугайында дүрүмнү Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Чарлы-биле бадылаар.

6 эге. ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮРҮНЕНИҢ ХАМААТЫ АЛБАНЫНГА ШӨЛЭЭЛЕР

18 чүүл. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанына шөлээлер

1. Күрүнениң хамааты албанының дугайында федералдыг хоойлужулгага дүүштүр хамааты албан-хаакчыга чыл санында хамааты албанында ээлеп турары албан-дужаалын болгаш акша-шалыңын хевээр арттырары-биле шөлээни бээр. Хамааты албан-хаакчының чыл санында төлевирилг шөлээзи төлевирилг кол шөлээден болгаш төлевирилг немелде шөлээлерден тургустунар.

2. Хамааты албан-хаакчыга чыл санында хамааты албанында ээлеп турары албан-дужаалын болгаш акша-шалыңын хевээр арттырары-биле шөлээни бээр чурумун, чыл санында кол болгаш төлевирилг немелде шөлээзинин үргүлчүлелин Россия Федерациязының хоойлужулгазы-биле таарыштырат.

3. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчызына чыл санында төлевирилг шөлээни берип турда, акша-

шалыңының ийи айда шалыңының хемчээлинге дең чаңгыс катап бээр төлевирилг чылда чаңгыс катап төлээр.

19 чүүл. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчызының төлевирилг немелде шөлээлери

1. Хамааты албан-хаакчыга хамааты албанының аар-берге, хоралыг болгаш (азы) айыылдыг байдалдары-биле холбаштыр, ооң иштинде Кыдыкы Соңгу чүктүн районнарына болгаш оларга деңнээ черлерге албан ажилы-биле холбаштыр Россия Федерациязының хоойлужулгазына дүүштүр чыл санында төлевирилг немелде шөлээни бээр.

2. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларына ажилдаан чылдары дээш төлевирилг немелде шөлээни федералдыг хоойлужулга-биле тодарадыр хемчээлдерге берип турар.

3. Албан ажилының хүнү нормалаттынмаан Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларына үргүлчүлелин Тыва Республиканың күрүне органының албанының хүн чурумунун дүрүмнери-биле тодарадыр болгаш үш календарлыг хүннерден эвээш бооп болбас төлевирилг немелде шөлээни бээр.

Ажыл албанының хүнү нормалаттынмаан Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларына чыл санында төлевирилг немелде шөлээни бээр чурумун болгаш негелделерин Тыва Республиканың Чазааның доктаалы-биле доктаадыр.

4. Өг-бүлезинин байдалын езугаар болгаш өске-даа чептүг чылдаганнар-биле хамааты албан-хаакчыга ооң бижимел билдиришкинин езугаар хөлезилекчинин төлээзинин шиитпири-биле шалың төлевес шөлээни, ынчалза-даа бир чылдан хөй эвес хуусаалыг кылдыр берип болур. Хамааты албан-хаакчыга шалың төлевес шөлээни федералдыг хоойлулар-биле көрдүнгө өске-даа таварылгаларда берип болур.

Хамааты албан-хаакчыга шалың төлевес шөлээ уезинде ооң ээлеп турары хамааты албанының албан-дужаалын хевээр арттырат.

7 эге. ХАМААТЫ АЛБАНЫ ЭРТТИРИРИ

20 чүүл. Албан-дужаалдар регламентизи

1. Хамааты албан-хаакчының профессионал албан талазы-биле ажил-чорудулгазын хөлезилекчинин төлээзинин бадылаар болгаш күрүне органының административтик регламентизинин тургузукчу кезээ болур албан-дужаалының регламентизинге дүүштүр боттандырат.

2. Албан-дужаалдың регламентизинче:

1) хамааты албанының чогуур албан-дужаалын ээлеп турар хамааты албан-хаакчыга кылыр ооң билиглеринин болгаш арга-мергежилдеринин деңгелинге болгаш байдалына, а ол ышкаш эртемниге, хамааты албанга ажилдаан стажына (күрүне албанының өске-даа хевирлеринге) азы мергежилдиниң аайы-биле ажилының стажына (дуржулгазына) квалификастыг негелделер;

2) күрүне органының административтик регламентизинге, күрүне органының структурлуг кезээнин сорулгалары болгаш кылыр ажилдарына база хамааты албанының ында ээлеп турар албан-дужаалының функционалдыг онзагай талаларына дүүштүр хамааты албан-хаакчының албан-дужаалының хүлээлгелери, эргелери болгаш албан-дужаалының хүлээлгелерин күүсетпээни (чогуучалыг күүсетпээни) дээш харысалгазы;

3) эргелеп-башкарар талазы-биле болгаш өске-даа шиитпирилери хамааты албан-хаакчы бот-тускайлаң хүлээп алыр эргелиг болгаш хүлээлгелерлиг болур айтырыгларның даңзызы;

4) эргелеп-башкарар талазы-биле болгаш өске-даа шиитпирилери төлевирилдерин болгаш (азы) нормативтик эрге-хоойлу актыларының төлевирилдерин белеткеп турда, хамааты албан-хаакчы бот-тускайлаң киржир эргелиг болгаш хүлээлгелерлиг болур айтырыгларның даңзызы;

5) эргелеп-башкарар талазы-биле болгаш өске-даа шиитпирилери төлевирилдерин белеткээринин болгаш көөрүнүн хуусаалары болгаш чуруму, ол шиитпирилери чөвүлөштиреринин болгаш хүлээп алырының чуруму;

6) хамааты албан-хаакчының бодунуң албан-дужаалының хүлээлгелерин күүседире-биле холбаштыр ол-ла күрүне органының хамааты албан-хаакчылар-биле, өске күрүне органның хамааты албан-хаакчылары-биле, өске-даа хамаатылар-биле, а ол ышкаш организациялар-биле албан ажилының талазы-биле кады ажилдажылгазының чуруму;

7) күрүне органының административтик регламентизинге дүүштүр хамаатыларга болгаш организацияларга көргүзүп турар күрүнениң ачы-дузаларының даңзызы;

8) хамааты албан-хаакчының профессионал албан ажил-чорудулгазының чедимчилигинин болгаш түнелдинин көргүзүлгери.

3. Албан-дужаал регламентизинин дүрүмнерин хамааты албанының хостуг

албан-дужаалын ээлээринге конкурсту, аттестацияны, квалификастыг шылгалданы, хамааты албан-хаакчының албан ажыл талазы-биле профессионал ажыл-чорудулгазының планнаашкынын эрттирип турда, өөренип көөр.

4. Албан-дужаал регламентин хамааты албан-хаакчының күүседип турарының түннелдерин хамааты албанының хостуг албан-дужаалын ээлээринге конкурсту эрттирип азы хамааты албан-хаакчыны кадрлар курлавырынче кирип турда, аттестацияны, квалификастыг шылгалданы эрттирерде, бир болза хамааты албан-хаакчыны шаңнаарда, ооң ажыл албан талазы-биле профессионал ажыл-чорудулгазынга үнелел берип турда, өөренип көөр.

5. Албан-дужаалдарның чигеглей кылган регламенттерин күрүне албанын эргелеп-башкарар талазы-биле чогуур орган бадылаар.

21 чүүл. Хамааты албан-хаакчыларны аттестациялаары

1. Хамааты албан-хаакчыларның аттестациязын күрүнең хамааты албанында оларның ээлеп турары албан-дужаалдарында дүжүп турарын тодардыр со-рулга-биле эрттирер.

2. Тыва Республиканың хамааты албан-хаакчыларның аттестациязын «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр эрттирер.

22 чүүл. Квалификастыг экзамен
Квалификастыг экзаменни доктааткан хевир езугаар конкурс азы аттестация комиссиязы хамааты албан-хаакчының билгилерин, арга-дуржулгазын болгаш мергежилин (профессионал деңгелин) үнелээр сорулга-биле «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр эрттирер.

8 эге. ХАМААТЫ АЛБАН-ХААКЧЫЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЫНЫҢ ТӨЛЕВИРИ

23 чүүл. Хамааты албан-хаакчыларның акша-шалыңы

1. «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлузунга дүүштүр хамааты албан-хаакчының акша-шалыңы хамааты албан-хаакчының айда акша-шалыңын (моон ыңай – акша-шалыңы) тургузуп турар ооң ээлеп турары хамааты албанының албан-дужаалдарында дүүштүр хамааты албан-хаакчының бир айда шалыңындан (моон соңгаар – албан-дужаалдың шалыңы) болгаш аңаа тывыскаан хамааты албанының класстыг албан-дужаалында дүүштүр хамааты албан-хаакчының бир айда шалыңындан (моон ыңай – класстыг албан-дужаал дээш шалың), а ол ышкаш ай санының болгаш өске-даа немелде төлевирлерден (моон ыңай – немелде төлевирлер) тургустунар.

2. Хамааты албан-хаакчыларның албан-дужаалының шалыңының, класстыг албан-дужаал дээш шалыңының хемчээлдерин Тыва Республиканың хоойлузу-биле доктаадыр.

3. Немелде төлевирлерге:

1) хамааты албаныга ажылдаан чылдары дээш албан-дужаалының шалыңыга ай санында немелде төлевир:
хамааты албанының стажы хуу-биле
1 чылдан 5 чылга чедир 10
5 чылдан 10 чылга чедир 15
10 чылдан 15 чылга чедир 20
15 чылдан хөй 30

2) хамааты албанының онзагай байдалдары дээш албан-дужаалының шалыңыга ай санында ол шалыңың 200 хуузунга чедир хемчээлдег немелде төлевир;

3) күрүне чажыды болуп турар медээлер-биле ажыл дээш албан-дужаалының шалыңыга ай санында, Россия Федерациязының хоойлужулгазы-биле тодардыр хемчээлдер болгаш чурум езугаар, хуулуг немелде төлевир;

4) онзагай чугула болгаш нарын даалгаларны күүсеткени дээш, күрүне органының сорулгаларын болгаш үлээлгелерин хандырган, албан-дужаалдың регламентин күүсеткени өөренип көрүшкөөн, төлээр чурумун хөлезилекчинин төлээзи тодардыр шаңнал акшалар (эң-не улуг хемчээлин кызыгаарлавар);

5) ай санында акша шаңналы;

6) чыл санында төлевирлиг шөлээ берип турда, чаңгыс катап бээр төлевир болгаш хамааты албан-хаакчыларның күш-ажыл төлевиринин фондузунун акша-хөреңгилери-биле төлээр материалдыг дуза хамааржыр.

4. Хамааты албанының онзагай байдалдары дээш ай санында немелделеринин төлевиринин чурумун, а ол ышкаш хамааты албан-хаакчыларның күш-ажылын төлээр фондузунун акша-хөреңгилеринден материалдыг дуза төлээр чурумун хөлезилекчинин төлээзи тодардыр.

5. Хамааты албан-хаакчыларга чогуур федералдыг хоойлулар-биле болгаш нормативтиг өске-даа эрге-хоойлу актылары-биле көрдүнгөн өске-даа төлевирлерни бээр.

6. Тыва Республиканың хамааты албанының албан-дужаалдарында хамаарыштыр акша-шалыңнарның шалың хемчээлдерин өстүрерин (индексацияларын) Тыва Республиканың хоойлузунга дүүштүр (хереглел) өртөктеринин инфляциязының деңгелин өөренип көрүп тургаш, федералдыг хамааты албан-хаакчыларның акша-биле хандырылганының хемчээлдерин өстүрери-биле (индексациялары-биле) катай чорудар.

24 чүүл. Тыва Республиканың хамааты албан-хаакчыларының болгаш күрүне органның ажылдакчыларының күш-ажыл төлевиринин фондузу

1. Хамааты албан-хаакчыларның күш-ажыл төлевиринин фондузу болгаш хамааты албанының албан-дужаалдары болбайн турар албан-дужаалдар ээлеп турар ажылдакчыларының күш-ажыл төлевиринин фондузу Тыва Республиканың хамааты албан-хаакчыларының болгаш күрүне органның ажылдакчыларының күш-ажыл төлевиринин фондузун тургузуп турар.

2. Тыва Республиканың күрүнең хамааты албан-хаакчыларының күш-ажыл төлевиринин фондузун болгаш Тыва Республиканың күрүнең хамааты албанының албан-дужаалдары болбайн турар албан-дужаалдар ээлеп турар ажылдакчыларның күш-ажыл төлевиринин фондузун тургузар чурумун, «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлунун 51 чүүлүнүн дүрүм-нерин өөренип көрүшкөөн, Тыва Республиканың чогуур хоойлузу-биле доктаадыр.

9 эге. ХАМААТЫ АЛБАНГА КҮРҮНЕ МАГАДЫЛАДАРЫ

25 чүүл. Хамааты албан-хаакчыларның күрүнең кол магадылалдары

1. Хамааты албан-хаакчыларның хоойлудүрүмүн болгаш социал камгалалын, оларның боттарының албан-дужаалдарының үлээлгелерин үре-түннелдег күүседип чылдагаанын улгаттырарын, хамааты албанының кадрларының профессионал составының доктаамал быжыг болурун болгаш «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу-биле, федералдыг өске-даа хоойлулар-биле доктааткан кызыгаарлааш кызыгының компенсациязы кылдыр хандыры-биле хамааты албан-хаакчыларга дараазында чүүлдер магадылаттынып турар:

1) күш-ажыл төлевиринге дең байдалдар, а ол ышкаш, бир эвес «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу-биле өске чүүл көрдүмдүн болза, хамааты албанының чогуур албан-дужаалдарын ээлеп турда, профессионал албан ажыл талазы-биле ажыл-чорудулгазының чедимчелин үнелээр түннелдерин деңгеп болур көргүзүлгелер;

2) хамааты албан-хаакчының өй-шаанда болгаш долу хемчээлге акша-шалың алыр эргези;

3) албан-дужаал регламентинге дүүштүр албан-дужаал үлээлгелерин күүседип хандырып турар хамааты албанының эрттиргезинге байдалдар;

4) албан ажыл үезинин чогумчалыг үргүлчүлелин доктаадыры-биле, дыштаныр хуннерни болгаш ажылдавар байырлар хуннерин бээр-биле, а ол ышкаш чыл санында төлевирлиг кол болгаш немелде шөлээлер-биле хандырынар дыштанылга;

5) хамааты албан-хаакчының болгаш ооң өг-бүлезинин эмчи камгаладылгазы, ооң иштинде хамааты албан-хаакчының «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлуга болгаш Россия Федерациязының күрүнең хамааты албан-хаакчыларының эмчи камгаладылгазының дугайында Федералдыг хоойлуга дүүштүр, хөй чылда ажылдааны дээш пенсияже үнгенинин соонда;

6) хамааты албанын эрттирип турар үеде аараан азы ажылдаар шинээн чидирген таварылгада күрүнең албан кылыр социал камгаладылгазы, бир болза түр када ажылдаар шинээн чидиргенде, а ол ышкаш Федералдыг хоойлуга дүүштүр кадык камгала-лының тускай албан черинге эмчи шинчил-гезин эртип турар үеде акша-биле ханды-рылганын арттырары;

7) Федералдыг хоойлулар-биле болгаш Тыва Республиканың хоойлулары-биле доктааткан таварылгаларда, чурум-биле болгаш хемчээлдерге ыяп-ла күрүнең камгаладылгазының төлевирлери;

8) албан ажыл аяы-биле сургакчылааш-кыннар-биле холбашкан чарыгдалдарны дедир эгидери. Хамааты албан-хаакчының сургакчылаар чурумун болгаш негелдерин Тыва Республиканың Чазаның доктаалы-биле доктаадыр;

9) хамааты албан-хаакчының күрүнең өске органынче шилчиткенде, хамааты албан-хаакчының болгаш ооң өг-бүлезинин кижигүннеринин өске черге көжери-биле холбашкан чарыгдалдарны дедир эгидери. Чарыгдалдарны хамааты албан-хаакчыга дедир эгидеринин чурумун болгаш негелдерин Тыва Республиканың Чазаның доктаалы-биле доктаадыр;

10) Федералдыг хоойлу-биле доктааткан таварылгаларда, чурум-биле болгаш негелделерге албан-дужаалының үлээл-гелерин күүсеткени-биле холбаштыр хамааты албан-хаакчыга болгаш ооң өг-бүлезинин кижигүннеринге күш дөгээш-киннинен, коргудушкуннардан болгаш өске-даа хоойлуга дүүшпес хөдөлүш-киннерден камгалаары;

11) күрүне албанын эрттирип турган Россия Федерациязының хамаатыларын болгаш оларның өг-бүлелерин күрүне пенсиязы-биле хандырынын дугайында Федералдыг хоойлу-биле доктааткан чурум-биле болгаш негелделерге күрүне пенсиязы-биле хандырылар.

2. Күрүне албан-дужаалынче соңгутканы азы томуйлатканы-биле, тус чер бот-башкарылга органында соңгудар албан-дужаалче соңгутканы-биле, профессионал эвилел органында шалыңыг соңгудар албан-дужаалче, ооң иштинде күрүне органында тургустунган профэвилелдин эге организациязының соңгудар органынче соңгутканы-биле (төлээлтиргени-биле) холбаштыр хамааты албан-хаакчыны ээлеп турар албан-дужаалындан хостаан таварылгада, ол хамааты албан-хаакчызының пенсия-биле хандыраар байдалдарын ооң шилчилгезин езугаар доктаадыр.

3. Хамааты албан-хаакчыларга федералдыг хоойлулар-биле доктааткан өске-даа күрүне магадылалдарын бээр.

26 чүүл. Хамааты албан-хаакчыларга күрүнең немелде магадылалдары

1. Хамааты албан-хаакчыларга федералдыг хоойлулар-биле, бо хоойлу-биле азы Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле көрдүнгөн тодаргай негелделер-биле:

1) профессионал эде өөредилге эртер, квалификациязын бедирер болгаш стажировкалаар, ол үеде хамааты албанында ээлеп турары албан-дужаалын болгаш акша-шалыңын хевээр арттырар;

2) Тыва Республиканың Чазаның доктаалы-биле доктааткан таварылгаларда болгаш чурум-биле, хамааты албанында ээлеп турар албан-дужаалының категориязындан болгаш бөлүүндөн хамаарылгалыг кылдыр албан-дужаалының үлээлгелерин күүседери-биле холбаштыр хандырылга кылдыр транспорт-биле хандырылгага, а ол ышкаш хууда транспортту албан ажыл сорулгаларына ажылгааны дээш компенсацияны болгаш ону ажылгааны-биле холбашкан чарыгдалдарны дедир эгидип алыр;

3) «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлузунун 31 чүүлүн дүүштүр күрүне органын эде чаартканда азы узут-каанда, бир болза хамааты албанының албан-дужаалдарын кызырганда, хамааты албанының өске албан-дужаалын ээлээр;

4) Тыва Республиканың Чазаның доктаалы-биле доктаатканы чурум-биле болгаш негелделерге хамааты албанынга турган бүгү үезинде чаңгыс катап курттаар шөл садып алырынга бээр субсидияны алыр;

5) күрүнең өске-даа магадылалдарына эргени берген болуп болур.

27 чүүл. Хамааты албанының стажы

Хөй чылдарда ажылдааны дээш албан-дужаалдың шалыңыга ай санында немелделерин тургузары-биле, хөй чылдарда ажылдааны дээш чыл санында немелде төлевирлиг шөлээниң үргүлчүлелин база кончуг эки болгаш үре-түннелдег хамааты албаны дээш шаңналдарының хемчээлин тодардыры-биле хамааты албанының стажынче (ниити үргүлчүлелинче) ажылының дараазында уелерин кириер:

1) хамааты албанының албан-дужаалдарының, шериг албан-дужаалдарының болгаш хоойлу-дүрүм камгалаар албан-нарның албан-дужаалдарының;

2) күрүне албан-дужаалдарының;

3) муниципалдыг албанының албан-дужаалдарының;

4) тус чер бот-башкарылганының органына соңгулдалыг албан-дужаалдарының;

5) федералдыг хоойлуларга дүүштүр өске-даа албан-дужаалдарының.

28 чүүл. Күрүне органын дүжүргени, ажылдакчыларының санын азы штадын кызырганы-биле холбаштыр халашкан Тыва Республиканың күрүнең хамааты албан-хаакчыларынга күрүне магадылалдары

Күрүне органын эде чаартканы-биле азы ооң структуразын өскерткени-биле, күрүне органын дүжүргени-биле, бир болза Тыва Республиканың хамааты албанының албан-дужаалдарын кызырганы-биле холбаштыр Тыва Республиканың хамааты албанындан халашкан Тыва Республиканың күрүнең хамааты албан-хаакчызынга ажылдан үнеринин айда алыр пособиен төлөвейн. дөрт айнын күш-ажыл төлевиринин хемчээлинге дең компенсацияны төлөп бээр болгаш ажылче кирип ап турар үезинде ортумак шалың кадагалаттынып артар, ынчалза-даа ажылга туруп ап турар үезинин алды айындан артка ийи ай дээш компенсация болгаш акша-шалың төлевирин өөренип көрүп тургаш, алды айдан хөй эвес үеде.

Компенсацияны болгаш хевээр арттырган ортумак шалың төлевирин эрги ажылдап турган черинге ажыл берикчизи ол ажыл берикчинин акша-хөреңгизинден төлээр.

10 эге. ДЕТКИМЧЕЛЕР БОЛГАШ ШАҢНАЛДАР. ХАМААТЫ АЛБАНЫНГА АЛБАН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧУРУМ

29 чүүл. Хамааты албанынга деткимчелер болгаш шаңналдар

1. Кончуг эки болгаш үре-түннелдег хамааты албаны дээш хамааты албан-хаакчыларны деткимчелерин болгаш шаңналдарының дараазында хевирлеринче кириер:

1) Тыва Республиканың күрүне органының өөрүп четтиришкенин чаңгыс удааның деткимче акшазын төлөп бербишаан, чарлаары;

2) Тыва Республиканың күрүне органының хүндүлел бижии-биле чаңгыс удааның деткимче акшазын төлөп бербишаан азы өртөктүг белекти тывыспышаан, шаңнаары;

3) Тыва Республиканың күрүне органының деткимчелерин болгаш шаңналдарының өске-даа хевирлери;

4) хөй чылдарда ажылдааны дээш күрүне пенсиязынче үнгени-биле холбаштыр бо хоойлузун 4 кезээнге дүүштүр тодардыр чаңгыс удааның деткимче акшазын төлөп бээр.

2. Хамааты албан-хаакчыны бо чүүлдүн 1 кезээниң 1-4 пунктуларында дүүштүр деткиер болгаш шаңнаар дугайында шийти-пирни дорт удурткучузуңуң киригени-биле хөлезилекчинин төлээзи күлээп алыр.

3. Хамааты албан-хаакчыга бо чүүлдүн 1 кезээниң 1-3 пунктулары-биле көрдүнгөн чаңгыс удааның акша деткимчезин төлээрин хөлезилекчинин төлээзинин бадылаары чурум-биле болгаш хемчээлдерге хамааты албан-хаакчыларның күш-ажыл төлевиринин фондузунун доктааткан кызыгаарларында чорудар.

4. Хамааты албан-хаакчыга бо чүүлдүн 1 кезээниң 4 пунктузу-биле көрдүнгөн чаңгыс удааның акша деткимчезин алыр эргени бээр албан (ажыл) стажынче хамааты албанын хөй чылда ажылдааны дээш албан-дужаалының шалыңыга ай санында немелдени доктаадып турда өөренип көөр албанының (ажылының) уелерин кириер. Ол акша деткимчези хамааты албан-хаакчызынга айтыткан стажтын долу чыл бурузунда хамааты албан-хаакчының айда акша-шалыңының чартындан санаандан төлеттинер болгаш хамааты албан-хаакчының алды айда акша-шалыңындан хөй бооп болбас.

5. Хамааты албан-хаакчыны бо чүүлдүн 1 кезээниң 1-4 пунктуларында дүүштүр деткиер азы шаңнаар дугайында шийтирми Тыва Республиканың күрүне органының хоойлу-дүрүм актызы-биле кылыр.

6. Хамааты албан-хаакчыны деткээн азы шаңнаан дугайында чогуур бижилгени ооң күш-ажыл дептеринче болгаш хууда херээнче кири бижир.

7. «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлузунун 55 чүүлүнүн 1 кезээниң 5-9 пунктулары-биле көрдүнгөн хамааты албан дээш шаңналдарны болгаш деткимчелерни ажылгаар чурумун, негелделерин болгаш уржуктарны «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу-биле база Россия Федерациязының өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле доктаадыр.

30 чүүл. Хамааты албанын албан талазы-биле чурум

1. Хамааты албанын албан талазы-биле чурум – хамааты албан хаакчыларга ыяп-ла «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлуга, федералдыг өске-даа хоойлуларга, өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларынга, күрүне органының нормативтиг актыларыга болгаш албан талазы-биле контракттыг дүүштүр доктаатынган күрүне органының болгаш албан-дужаал регламентинин албан талазы-биле корум-чурумун сагылгазы болур.

2. «Россия Федерациязының күрүнең хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлуга, федералдыг өске-даа хоойлуларга, хамааты албанының дугайында өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларынга, күрүне органының нормативтиг актыларынга болгаш албан контракттыг дүүштүр хөлезилекчинин төлээзи албан талазы-биле корум-чурумун сагырынга хамааты албан-хаакчызынга эргежок чугула байдалдарны тургузар үлээлгелиг болур.

3. Күрүне органының албан талазы-биле корум-чурумун албанын (ажылдын) режим болгаш дыштаныр үезин чурумчудуп турар күрүне органының нормативтиг актызы-биле тодардыр.

4. Күрүне органының албан талазы-биле корум-чурумун хөлезилекчинин төлээзи ол күрүне органының соңгулдалыг проф-эвилел органының бодалын өөренип көрүп тургаш бадылаар.

31 чүүл. Чурум үрээни дээш хемчеглер

1. Чурумну үрөп турар чорукту кылганы дээш азы хамааты албан-хаакчының аңаа онааган албан-дужаалыңа хамааржыр хүлээлгелерни ооң буруузу-биле күүсетпээни азы чогуучалыг эвес күүселдези дээш хөлезилекчинин төлээзи «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу-биле доктааткан дараазында хемчеглерни ажыглаар эргелиг:

- 1) сагындырыг;
 - 2) доңгулда;
 - 3) албан-дужаалыңа долу эвес дүгжүп турарының дугайында сагындырыг;
 - 4) хамааты албанында ээлеп турар албан-дужаалыңа хостаары;
 - 5) «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 37 чүүлүнүң 1 кезээнин 2 пунктузу-биле, 3 пунктуң «а» - «г» иштиги пунктулары-биле, 5 болгаш 6 пунктулары-биле доктааткан үндезиннер езугаар хамааты албанындан үндүрери.
2. Чурумну үрөп, кылган чүүл бүрүзү дээш чүгө чаңгыс корум-чурум хемчээ алдынган бооп болур.

32 чүүл. Чурум үрээни дээш хемчегни ажыглаарының болгаш күш чок болдуларының чуруму

1. Чурум үрээни дээш хемчегни ажыглаарының мурнунда хөлезилекчинин төлээзи хамааты албан-хаакчыдан бижимел хевирге тайылбырны негээр ужурулуг. Хамааты албан-хаакчы бижимел хевирге ындыг тайылбырны бээринден ойталаан таварылгада, чогуур актыны тургузар. Хамааты албан-хаакчының бижимел хевирге тайылбырны бээринден ойталааны чурум үрээни дээш хемчеглерни ажыглаарына шаптараазын болбас.

2. Чурум үрээни дээш хемчеглерни ажыглаарының мурнунда албанын хыналдазын чорудар.

3. Чурум үрээни дээш хемчеглерни ажыглап турда, хамааты албан-хаакчының кылганы чурум үрээшкенин аарын, ооң буруузуңуң деннелин, чурум үрээшкени болган байдалдарны болгаш хамааты албан-хаакчының бодунуң албан-дужаал талазы-биле хүлээлгелерин ооң мурнунда күүсеткенин түңнелдерин өөренип көөр.

4. Чурум үрээни дээш хемчегни чурум үрээшкени дорт илерээни соонда, ынчалза-даа ону илереткен соонда бир айдан орай эвесте, хамааты албан-хаакчының түр када ажылдаар шинээн чидирген үени, ооң шөлээге турганын, чөптүг чылдагааннар езугаар ооң албанга турбааны өске-даа таварылгаларны, а ол ышкаш албан аайы-биле хыналданы эрттирген үени санавай ажыглаар.

5. Чурум үрээни дээш хемчег чурум үрээшкени болган хүнден эгелеп, алды айдан орайтаанда, а саң-хөө-ажыл-агыг чорудулгазын хынаанының азы аудитор хыналдазының түңнелдерин езугаар – чурум үрээшкени болган хүнден эгелеп, ийи чылдан орайтаанда ажыглааткан бооп болбас.

6. Хамааты албан-хаакчыга чурум үрээни дээш хемчегни ажыглаанының дугайында актының хоолгазын, ону ажыглаанының чылдагааннарын айтыптышаан, хамааты албан-хаакчыга чогуур актыны үндүрген хүнден эгелеп, беш хонуктун дургузунда хол үжүү салдырткаш бээр.

7. Хамааты албан-хаакчы чурум үрээни дээш хемчегни бижимел хевирге күрүне органының албан аайы-биле маргылдаалар талазы-биле комиссиязынче азы судче хомуудаар эргелиг болур.

8. Чурум үрээни дээш хемчег онааган хүнден эгелеп, хамааты албан-хаакчы чурум үрээшкени дээш бир чыл иштинде хемчег алдыртпаан болза, ол чурум үрээни дээш хемчег чок деп санадыр.

9. Хөлезилекчинин төлээзи хамааты албан-хаакчыдан чурум үрээни дээш хемчегни чурум үрээшкени дээш хемчег онааган хүнден эгелеп, бир чыл эртеринге чедир бодунуң идея-биле, хамааты албан-хаакчының бижимел билдиришикин езугаар азы ооң дорт удурткучузуңуң дилээ езугаар уштуп кааптып болур.

10. Хамааты албан-хаакчыны чурум үрээшкени дээш ээлеп турганы хамааты албанының албан-дужаалыңа хостаанда, ол кадрлар курлавырынче конкурс үндезининге хамааты албанының өске албан-дужаалын ээлээри-биле киригинер.

33 чүүл. Албан аайы-биле хыналда

1. Албан аайы-биле хыналданы хөлезилекчинин төлээзиниң шиттирин езугаар азы хамааты албан-хаакчының бижимел билдиришикин езугаар чорудар.

2. Албан аайы-биле хыналданы «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлунуң негелделеринге дүүштүр чорудар.

11 эге. ХАМААТЫ АЛБАНЫНЫҢ КАДРЛАР СОСТАВЫН ТУРГУЗАРЫ

34 чүүл. Хамааты албанының кадрлар составын тургузарының принциптери болгаш чугула угланышкынары

1. Күрүне органына хамааты албанының кадрлар талазы-биле составын тургузарын дараазында принциптеринин үндезининге

хандыраар:

1) хамааты албан-хаакчыларны хамааты албанының албан-дужаалдарына оларның профессионал албан талазы-биле ажыл-чорудулгазында ачы-хавыяларын болгаш ажыл-херек кылыр шынарларын өөренип көрүп тургаш томуйлаарының;

2) хамааты албан-хаакчыларның профессионал бедик мергежилин сайзырадырының.

2. Хамааты албанының кадрлар талазы-биле составын тургузарының чугула угланышкынарына:

1) хамааты албан-хаакчыларның профессионал сайзыралының программаларына дүүштүр хамааты албан-хаакчыларның профессионал белеткели, оларның эде белеткели, квалификациязын бедидери болгаш стажировка;

2) хамааты албан-хаакчыларның албан-дужаал аайы-биле үзүлдезинге конкурс үндезининге деткимче бээри;

3) хамааты албан-хаакчыларның ротациязы;

4) кадрлар курлавырын конкурс үндезининге тургузары болгаш ону дээштиг ажыглаары;

5) аттестация азы квалификастыг экзамен эрттирер арга-биле хамааты албан-хаакчыларның профессионал албан аайы-биле ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үнелээри;

6) хамааты албанының кирерде болгаш ону эртип турда, амгы үениң кадрлар технологияларын ажыглаары хамааржыр.

35 чүүл. Хамааты албаныга кадрларның профессионал белеткели

1. Хамааты албанына херек кадрларның профессионал белеткелин Федералдыг хоойлу дүүштүр дээди профессионал белгаш ортумак профессионал эртемниң өөрдилге албан черлеринге боттандыраар.

2. Күрүне органы биле хамаатының арасында өөрдилге керээзин чарарын конкурс үндезининге өөрдилге төнгөн соонда, тодаргай үе иштинде хамааты албанын улаштыр эртер хүлээлге-биле Тыва Республиканың хоойлу-дүрүм актыларының доктаатканы чурум-биле боттандыраар. Айыттыган керээзин иштинге, а ол ышкаш профессионал эртем өөрдилге албан черинин күрүне органы-биле чөпшээржилгези езугаар ол күрүне органына өөренип турарларның практиказын болгаш стажировказын боттандыраар.

3. Хамааты албанына херек кадрларның белеткелинин дүүштүрүлгезин күрүне албанын эргелеп-башкарар талазы-биле чогуур орган боттандыраар.

36 чүүл. Хамааты албан-хаакчыларның профессионал эде белеткелинге, квалификациязын бедидеринге болгаш стажировкаларына күрүне чагыы

1. Хамааты албан-хаакчыларның профессионал эде белеткелинге, квалификациязын бедидеринге болгаш стажировкаларына ээлчеглиг чылда күрүне чагыынче дараазында чүүлдер кирер:

1) хамааты албан-хаакчыларның профессионал эде белеткелинге күрүне чагыы;

2) хамааты албан-хаакчыларның квалификациязын бедидеринге болгаш стажировкаларына күрүне чагыы.

2. Айыттыган күрүне чагыын хамааты албан-хаакчыларның профессионал эде белеткелин болгаш квалификациязын бедидерин эрттиреринге лицензиялыг болгаш күрүне аккредитациялыг профессионал эртемниң өөрдилге албан черлеринге конкурс үндезининге киририн күрүне органнары боттандыраар.

3. Айыттыган күрүне чагыын киририн күрүне албанын эргелеп-башкарар талазы-биле чогуур орган-биле чөпшээржилге езугаар күрүне органнарының ажылын болгаш оларның специализациязын өөренип көрүп тургаш, а ол ышкаш ол күрүне органнарында ээлеп турар хамааты албанын албан-дужаалдарының талазы-биле профессионал эртем өөренип көрүп тургаш, күрүне органнары боттандыраар.

4. Тыва Республиканың хамааты албан-хаакчыларының профессионал эде белеткелинге, квалификациязын бедидеринге болгаш стажировкаларына Тыва Республиканың күрүне чагыын, ооң иштинде ону кирир чурумун, хемчээлин болгаш структуразын Тыва Республиканың Чазаның доктаалы-биле «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 63 чүүлүнүн дүрүмнени өөренип көрүшкөн, бадылаар.

5. Хамааты албан-хаакчыларның профессионал эде белеткелинге, квалификациязын бедидеринге болгаш стажировкаларына күрүне чагыын киририн күрүне албанының хөгжүлдезинин программаларын өөренип көрүшкөн база «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу дүүштүр боттандыраар.

37 чүүл. Хамааты албанында кадрлар курлавыры

1. Тыва Республиканың кадрлар курлавырын болгаш Тыва Республиканың күрүне органының кадрлар курлавырын (моон ыңаи – кадрлар курлавыры) Тыва Республиканың Күрүнениң хамааты албан-хаакчы-

ларының реестрин болгаш хамааты албан-хаакчыларның (хамаатыларның) кириген билдиришикин өөренип көрүп тургаш, хамааты албанының албан-дужаалдарын ээлээринин талазы-биле эрттирер конкурс үндезининге тургузар.

Кадрлар курлавырын «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу дүүштүр база тургузар.

2. Хамааты албан-хаакчыны (хамаатыны) Тыва Республиканың кадрлар курлавырынче киририн Тыва Республиканың күрүне албанын эргелеп-башкарарының талазы-биле күрүне органының хоойлу-дүрүм актызы-биле долдураар, а күрүне органының кадрлар курлавырынче – күрүне органының хоойлу-дүрүм актызы-биле хамааты албан-хаакчының хууда херектеринин дептеринче болгаш хамааты албан-хаакчының албан аайы-биле ажыл-чорудулгазын бадыткап турар өске-даа документилерге чогуур бижимел демдегледди кирири-биле боттандыраар.

3. Хамааты албанында кадрлар курлавырының дугайында дүрүмнү Тыва Республиканың Чазаның доктаалы-биле бадылаар.

12 эге. ХАМААТЫ АЛБАНЫ АКСАЛАНДЫРАРЫ. ХАМААТЫ АЛБАНЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ ПРОГРАММАЛАРЫ

38 чүүл. Хамааты албанын акшаландыраары

Тыва Республиканың хамааты албанын акшаландыраары «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлунуң, Федералдыг өске-даа хоойлуларын, Россия Федерациязының өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларының, Тыва Республиканың хоойлуларының болгаш өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларының тодардыры чурум езугаар Тыва Республиканың республика бюджетинин акша-хөрөңгилеринден боттандыраар.

39 чүүл. Хамааты албанының хөгжүлдезинин программалары

1. Тыва Республиканың хамааты албанының хөгжүлдезин Тыва Республиканың хамааты албанының хөгжүлдезинин программалары-биле хандыраар.

2. Тыва Республиканың күрүне органының аппараттарының ажыл-чорудулгазын болгаш хамааты албан-хаакчыларның профессионал албан аайы-биле аңгы күрүне органына азы ооң бот-тускайлаң структурлуг адырынга ажыл-чорудулгазының дээштиин экижидер сорулгаларга хамааты албанының хөгжүлдезинин чогуур программаларының иштинге шенелделерни эрттирер болур.

3. Тыва Республиканың аңгы күрүне органының азы ооң бот-тускайлаң структурлуг адырынга хамааты албанының хөгжүлдезинин чогуур программаларының иштинге шенелделерни эрттирерин чурумун, негелделерин болгаш эрттирер хуусааларын Тыва Республиканың Чазаның доктаалы-биле тургузар.

13 эге. РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ КҮРҮНЕНИҢ ХАМААТЫ АЛБАНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ХОЙЛУДУЛГАЗЫНЫҢ САГЫЛГАЗЫН КҮРҮНЕ ТАЛАЗЫНДА ХАЙГААРААРЫ БОЛГаш КОНТРОЛЬДААРЫ

40 чүүл. Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында Россия Федерациязының хоойлу-дүрүм актызының сагылгазын хайгаараар болгаш хынаар күрүне органнары

1. Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында Россия Федерациязының хоойлу-дүрүм актызының сагылгазын хайгааралын болгаш албан черинден дашкаар контролон федералдыг хоойлулар-биле болгаш Россия Федерациязының өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле тодардыр тускай төлээлеттирген органнары боттандыраар.

2. Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында Россия Федерациязының хоойлу-дүрүм актызының албан черинин чагыргазында күрүне органнарында сагылгазының албан черинин иштиги контролон федералдыг күрүне органнары болгаш Тыва Республиканың күрүне органнары боттандыраар.

41 чүүл. Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында Россия Федерациязының хоойлу-дүрүм актызын хажытканы дээш харысалга

Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында Россия Федерациязының хоойлу-дүрүм актызының сагылгазын хажытканына буруулуг кижилерге «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу-биле болгаш федералдыг өске-даа хоойлулар-биле доктааткан чурум езугаар харысалга онаар.

14 эге. БО ХОЙЛУНУҢ КҮШТҮГ БОЛУП КИРЕРИ

42 чүүл. Бо Хоойлунуң күштүг болуп кирери

1. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден эгелеп, 23, 24 болгаш 28 чүүлдерден аңгыда, күштүг болуп кирер.

2. Бо Хоойлунуң 23, 24 болгаш 28 чүүлдеринин дүрүмнери Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларын акша-шалыңының дугайында Тыва Республиканың чогуур Хоойлузу күштүг болу берген үеден эгелеп күштүг апаар.

3. Бо Хоойлунуң күштүг болуп кирген хүнүндө акша-шалың азы акша шаңналдарын бо Хоойлу-биле дүүштүр хамааты албан-хаакчылар деп санаттына берген күрүне албан-хаакчыларга төлээринин доктаатына берген турган негелделерин, ооң иштинде акша шаңналдарның хемчээлдерин, албан-дужаалдарының шалыңнарын, доктаатынган немелделерни, оларны төлээринин негелделерин болгаш чурумун, өске-даа төлөвирлерни бо Хоойлу дүүштүр Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының акша-шалыңын доктаадып турар Тыва Республиканың нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларының күштүг болуп киреринге чедир ажыглаар.

4. «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу болгаш бо Хоойлу дүүштүр хамааты албан-хаакчыларга доктааткан акша-шалың хемчээли бо Хоойлунуң күштүг болуп кирген хүнүндө күрүне албан-хаакчыларына доктааткан акша-шалың хемчээлинден эвээш бооп болбас.

5. Тыва Республиканың күрүне албан-хаакчыларына моон мурнунда тывыскан квалификастыг разрядтары хамааты албанының бо Хоойлунуң 8 чүүлүндө көрдүнгөн класстыг албан-дужаалдарына дүгжүп турар деп санаар.

6. Албан-дужаалдарының шалыңынче хамааты албанының хөй чылдарда ажылдааны дээш ай санында немелде төлөвирлерни томуйлаары-биле, хөй чылдарда ажылдааны дээш чыл санында төлөвирлер немелде шөлээни бээри-биле, хамааты албанына ажылдааны дээш шаңнаары-биле хамааты албанының стажыны, моон мурнунда доктааткан чурум езугаар айтылган стажче кирип турган (санаттынып турган) ажылдап турган (албанга турган) үези «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу болгаш бо Хоойлу дүүштүр кири санаттынар.

7. Бо Федералдыг хоойлу дүүштүр хамааты албан-хаакчылар деп санаттынып турар күрүнениң албан-хаакчыларының, оларның өг-бүлелеринин кижигинеринин, ооң иштинде күрүнениң албан-хаакчыларының хөй чылда ажылдааны дээш пенсияже үнгенини соонда эмчи болгаш санатор-курорт дуза чедирилгезинин негелделери Россия Федерациязының күрүнениң албан-хаакчыларының эмчи камгаладылганын дугайында Федералдыг хоойлунуң күштүг болуп киреринге чедир хевээр артар.

8. Күрүне албанын эртип турган Россия Федерациязының хамаатыларына болгаш оларның өг-бүлелеринге күрүнениң албан-хаакчыларының күрүне пенсиязына немелде төлөвирлер Россия Федерациязының хамаатыларының күрүне пенсиязы-биле хандырылганын дугайында Федералдыг хоойлунуң күштүг болурунга чедир хевээр артар.

43 чүүл. Күрүнениң хамааты албанының бо Хоойлу-биле таарыштыртынаан айтырыглары

Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының бо Хоойлу-биле таарыштыртынаан айтырыглары «Россия Федерациязының күрүнениң хамааты албанының дугайында» Федералдыг хоойлу-биле, Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле көрдүнгөн чурум езугаар шиттирлеттинер.

44 чүүл. Тыва Республиканың чамдык хоойлу-дүрүм актыларын күш чок деп санаары

Бо Хоойлунуң күштүг болуп кирген хүнүндө эгелеп:

1997 чылдың март 18-те № 728 «Күрүне албанының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузу;

1997 чылдың декабрь 19-та № 954 «Тыва Республиканың «Күрүне албанының дугайында» Хоойлузуна немелделер кириринин дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузу;

2000 чылдың декабрь 18-те № 834 «Тыва Республиканың «Күрүне албанының дугайында» Хоойлузуна ескерилгелер кириринин дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузу;

2004 чылдың апрель 3-те № 657 УХ-1 «Тыва Республиканың «Күрүне албанының дугайында» Хоойлузуна ескерилгелер кирир дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузу күш чок деп санаар.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай
№1739 УХ-1 2006 чылдың апрель 21.

(Уланчызы. Эгези 1-2-ги арыннарда).

Аът чарыжы

ЧҮГҮРҮКТЕР ЧАРЫЖЫНГА ЭРТИП КЕЛЕМ...

Май 8-те Тос-Булакка Тиилелгениң 61 чылынга тураскааткан аът чарыжының маргылдазынга чон хөйү-биле чыгып келген. Дээр аяк, хүн соок-даа турган болза, кызылчылар болгаш аът спортунуң аарыкчылары чарыш эгелээриниң бетивде-ле, чедип келген тургулаар болду. Кызылдың школачыларның аът спорт школазының директору А.Санчы аът чарыжын эрттирер черниң белеткелин удуртуп чоруп-тур.

Чыл санында эрттирер аът чарыжының мөөрейиниң бир кол организатору кижини боорга, аът спортунуң ниити республикада хөгжүп орав байдалын сонуургап айтырдым:

—Мээң бодалым-биле алырга, сөөлгү чылдарда республикада болгаш кожууннарда аът спорту бурунгаар шимчеп орав деп чугаалап болур. Ону ийи чүүл бадыткап турар: бирээде, чарышка киржип турар аъттарның саны чыл санында көвүдөп кел чыдар, ийде, чарышка эртип турар малдар колдуунда бир азы ийи чыл болгаш өскерлип турар боор-дур. Чарыш эрттирер турар черивис база таарымчалыг, чамдык малдар борта шуут өөрени берген. Май 9-туң аът чарыжына хөй аъттар

келбес чүве. Бо чылын час база узун болгаш соок болган, ынчалза-даа эрткен чылга көөрдө, хөй мал келгени көстүп турар-дыр — диди.

Аът чарыжы улуг аъттарның 25 километрге чарыжындан эгеледи. Борта ниитизи-биле 40 ажыг аът киришти. Чарыш эгелээн соондала бир бора, кара аъттар өөрүндө дораан ушта халый бердилер. Ол аъттар 10 ажыг километрни эртип чорда, өөрүндө 300-400 метр мурнап, колдуу деңге-ле чоруп орлар. Калчан кара аът бора аъттан чүгле 1-2 метр мурнап чоруп орав. Аът чарыжын ОШАЧКИ албаны кончуг таарымчалыг башкарып турарын эскердим. Бирээзи бажында чоруп орав аъттарны хайгаарап, бирээзи

ортузунда аъттарны хайгаарап чоруп орав. Бир эвес чурумну ынчаар тутпас болза, мында машина чарыш аьдындан хөй деп болур. Кажан финиш чоокшулап орда, демги ийи аът өөрүндө 600-700 метр мурнай бердилер.

Улуг аъттарның 25 км чарыжына эрткен чылын Наадымга эрткен Кызыл хоорайдан Мерген Тунгар-оолович Монгуштуң Калчан-Кара аьды бо удаада база эртип келди. Ооң мунукчузу Чиңгис Бумба. Чарыш аьды мунукчузундан база кол хамааржыр дээрзин демдегледип каары чугула. Ийи дугаар черге Би-Хемниң

Дагдан Шораан Ондар-оолович Дижитмааның аьды алган, ооң мунукчузу Буян Чооду.

Бо чылын болган аът чарыжына Тес-Хем кожуундан хөй аът келген. Ол малдарны Тес-Хем кожууннуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги В.Д.Чооду боду баштап алгаш келген болду. Аът дээнде, адаан-мөөрейлиг кижиниң бирээзи чүве, ынчангаш бо чарышка Тестиң аъттары адын сыйлаан деп демдегледип каары артык эвес.

Дараазында 10 километрге аныяк челер аъттарның чарыжы эгелээн. Борта хөй эвес мал ки-

Ооң соонда улуг челер аъттарның 15 километрге чарыжы эгеледи. Бо чарышка Чөөн-Хемчиктин Баян-Таладан Семен Ондарның доруг аьды бирги черге келген. Ийги черни республиканың Чаан мөгези Аяс Монгуштуң бора аьды алган. Үшкү черни Би-Хемниң Сесерлигден аът талазы-биле ат-сураглыг Андрей Дондуптуң доруг аьды алган. Дөрткү черни Каа-Хемниң «Совет Тывадан» Виталий Салчактын Ак-Хөл деп аттыг аьды алды. Аът чарыжы черле адаан-мөөрейлиг болур чүве, бо чарышка элээн маргылдаалыг айтырыглар тургустунуп турду, ынчалза-даа ону судьялар эптиг-чөптүү-биле шийтирлеп алдылар.

Улуг чыраа аъттарның чарыжына эң-не эвээш малдар киришкен. Шаг-төөгүдөн бээр чыраа малдар ховар болур деп улуг кижилер чугаалажыр чүве. Бо чарышка Кызыл кожууннуң Кур-Чер суурдан Ай-Херел Түлүштүң бора аьды бирги черге келген. Ийги черни Чөөн-Хемчиктин Баян-Таладан Семен Ондарның доруг аьды алган.

Бо чылын болуп эрткен аът чарыжын ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы Ш.В.Кара-оол, ТР-ниң Хоойлужудулга палатазының депутады В.В.Молин, сайгарлыкчы В.Белчит болгаш өскелердаа деткиччилеп эрттирдилер. Республиканың аът спортунуң федерациязы бо маргылдааны багай эвес организаптап эрттирген деп демдегледип кагза, ажырбас боор. Чедер-четпес чүүлдер турбайн канчаар. Час база узун болган, ол хүн агаар-бойдустан байдалы база эки эвес болганы-биле маргылдааны эрттиреринге таарымча чок чүүлдерниң турганы-ла шын. Республикага аът спортун чогуур деңгелге чедир сайзырадыр дээр болза, ында кылыр-ла чүүлдер хөй дээрзи каракка көстүп турду.

Сергей ХЕРТЕК.

Сесерлигден Сухгат Хүрең-оолович Айыының бора аьды келген. Бо база кончуг чүгүрүк мал, эртип келген малга чүгле финишке келгеш алыпты. Үш дугаар черни Тес-Хемниң Ак-Эриктен Кур-Дагба Хорлай-оолович Лаңааның доруг аьды алган, ооң мунукчузу Адыгжы Алдын-Херел. Дөрт дугаар черни Тес-Хемниң Бер-

ришкен. Чеди-Хөл кожууннуң Элегестен Хүлер-оол Ооржак шилги аьдын боду мунгаш, бир дугаар черни алды. Ийи дугаар черни Кызыл кожууннуң Кур-Чер суурдан Салим Ондарның бора аьды алган. Үш дугаар черни Чаа-Хөл кожууннуң Чаа-Хөл суурдан Ренат Дамдынның доруг аьды алган.

Чарыш цезинде.

Аныяктар чарыжы

Херек кырында алыр болза, аңаа чүгле аныяктар эвес, «шору апарган» кижилер база киришкен. Дөрт дугаар деп адап каан бөлүктө школалар башкылары, эмчилер, школа-интернат улuzu, Тываның күрүнө университеди, арга-арыг ажыл-агыйы дээш, сес команда маргыжып маңаштылар. Бирги черни 5 дугаар школаның кыс улuzu, университеттиң эр кижилери ээлээн болгай. Ийи дугаарында республика эмнелгези, арга-арыг ажыл-агыйы келген.

Школалардан алырга, эң-не хөй — 31 команда киришкен, олар чаңылчааны-биле Ленин, Щетин-

кин-Кравченко кудумчулары-биле маңажып эртип, эстафетаны дамчытчып чоруп турган. Кончуг-даа

халый оолдар, кыстар бар-дыр, ынчалзажок, бо удаада 14 дугаар школаның уругларына, 8 дугаар школаның оолдарына четпейн барганнар. Ийги черни 3 дугаар школаның оолдар, кыстары ээлээн, оларның соонда республика лицейи биле 14 дугаар школа болган. Тускай ортумак өөредилге

черлеринден дүрген болгаш чараш маннаар оолдар, кыстар хөй чорду. Маңаа «автодор» деп чаңчыгып калганывыс техникумнуң оолдары бир дугаар черни, уруглары ийги черни ээлдилер. Эр хейлер! Чурукчу В.Донгак оглу дээш хөлчөк «аарып» маңнап турган чүве, ооң күзели бүткени ол. Оолдардан ПУ-4, ПУ-10 ийги, үшкү черге барганнар, кыстардан үшкү черде ПУ-10 болган.

Үш дугаар бөлүктөн шылга-рааннар ТКУ-нуң кыстары, ол-ла черниң беш дугаар командазы бирги черни ээлеп шыдаан. Үшкү команда үшкү черге барган.

Чогум маңаарына алдаржып чорбаан бис, ынчалза-даа марафончуларывыс илейти көстүп турар, ылаңгыя хоочуннар делегейге безин сурагжып турдулар.

Бистиң корр.

(Уланчызы 8-ки арында).

Тыва радионун 70 чылынга

Эрткен 70 чыл иштинде тыва радионун республиканың социал-экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезинге кириген үлүүн, радио ажылдакчыларының бүдүргөн үүлезин бүрүнү-биле бүрүткөп чугаалаары, ол хамаанчок бижиири бүтпес херек деп болур. Ону херек кырында ылаптыгы-биле үнелеп болурунуң бир херечизи — тыва радионун фонотеказы, биригээр чугаалаарга, үн шыгжамыры. Радионун ажылдакчылары боттарывыс ону «Алдын фонд», «Алдын үүже» деп адаарына ынак бис.

«Эткен сөс — ушкан куш» деп үлегер чугаа үн шыгжамырына кирбейн барган дамчыдылгаларга хамааржыр. Пленкага бижиттингеш, үн шыгжамырыне киргеш, кагагалаттыгып арктан дамчыдылгаларга «Сөглээн сөс — ерткен ыяш» деп тыва улустуң үлегер чугаазы тааржыр. Үн фондузун тыва радионун журналистериниң болгаш өске-даа ажылдакчыларының чаңгыс эвес салгалы тургузуп келген. Ол дээрге кыштың чыккылама соогунда-даа, чайның хаарып кээр изинде-даа узун оруктар, аңгы-аңгы кижилер-биле ужуражыышкыннар, оларның ажыл-үүлезиниң, амыдырал-чуртталгазының дугайында дамчыдылгаларның белеткели дээш, белен эвес ажылдар-дыр. Тыва радионун үн шыгжамырында хоочун радиожурналистер Александр Санчааевна Монгуштуң, Елизавета Одуучаевна Кара-оолдун, Светлана Байыровна Данзын-оолдун, Калдар Кашлык-ооловна Монгуштуң, Нина Манчын-Доржуевна

Кууларның дээш, өскелерниң-даа бижидип арттырып каан материалдары хөй. Оларны бедик шынарлыг кылдыр пленкаларга бижидип, амгы үеде ылап-ла үнүн эртинези апарган материалдарны кагагалап шыгжаарына хоочун үн операторлары Белек Ооржактын, Сүрүңмаа Климниң, Айгерим Санданның, Саара Какай-оолдун кириген үлүү кончуг улуг.

Үн шыгжамырында эң үнелиг материалдарны «Алдын фонд» деп адааны кончуг шын. Ында Тываның ат-сураглыг кижилериниң барык шуптузунун чугаалары бар дизе, кандыг-даа частырык чок. Үннерден аңгыда, Тываның төөгүзүндө болуп турган чугула болушкуннарда радиожурналистерниң белеткээн репортажтарын амгы үеде дыңнаарга суг дыка солун, бо хүндө төөгү, эртем уjur-дузалыг апарган. Кандыг кижилерниң чугаазы барын, оларның чугааларының уjur-дузанын демдеглээр сорулга-биле чамдыктарын адап каары артык эвес боор. Алдарлыг чогаалчы Монгуш Кенин-Лопсанның Степан Щипачевтуң Тывага чораанының дугайында, артист Галина Бады-Сагаанның тыва танцының үндезилекчизи Анатолий Щадинниң дугайында сактыышкын чугаалары тыва литератаранын, уран чүүлдүн төөгүзүн өөрениринге канчап чугула херек болбас деп. Ада-чурттун Улуг дайынына тыва чонун дайынчы ат-алдарын бедии-биле көдүргеш келген тыва эки турачыларның барык шуп-

тузунун дайын чылдарының, боттарының эш-өөрүнүн дугайында чугаалары бар.

Тываның төөгүзүнге көскү черни ээлээн кижилер дугайында «Утпас дээш» деп дамчыдылганың үндүрүлгелериниң бирээзин белеткеш тура, радиожурналист Татьяна Байындының ат-сураглыг ыраажы Оюн Болдукпан-биле интервьюзун кончуг сонуургап ажылгаан мен. «Россия-биле кады» деп дамчыдылганың ээлчеглиг үндүрүлгезинге Россияның бирги Президентиниң дугайында амгы үеде Хоойлужудулга палатазының депутады, ынчан Танцы кожууннуң чагырыкчызы Борис Балчий-оолдун чугаазын кириген мен. Ол база «Алдын фондуда» кирген. Үениң аайы-биле Ельцинниң Танцыга чоруп турганының дугайында Балчий-оолдун чугаазының эң солун кезин дамчыдылгаларга кирибейн барган бис. Ол дээрге Россияның бирги Президентизи Чагытай хөлге тыва национал чемнерни, эң ылаңгыя тыва араганы канчаар чооглап, ону канчаар тигерин көөр деп турганын, аът мунар дээш дап берип турганы дээш, Ельцинниң оон-даа өске чаптанчыг чаңнарының дугайында...

Тыва радионун үн фондузунун хөй кезин тыва дылда. Ол дээрге республиканың ат-сураглыг кижилериниң, Совет Эвилелиниң Маадырларының, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының, тыва эки турачыларның, Салчак Токаның, Тываның бирги Президентизи Шериг-оол Ооржактын,

Степан Сарыг-оолдун, алдарлыг башкыларының, тудугчуларының, Тываның хөгжүм-шии театры адын эдилеп чорууру Виктор Көк-оолдун дээш, кымның чугаазы, кымның дугайында материалдар, кайы төөгүлүг болушкуннарда репортажтар чок дээр ону!

Бөгүн тыва радионун хоочуннарын, үн фондузу-биле таныш кижилерни дараазында айтырыглар дүвүредип турар. Бо хире хөй, улуг үн шыгжамырының моон сонгаар ажылгалы, салым-хуузу кандыг бооп болурулу? Амгы үеде тыва радиода тыва дыл кырында дамчыдылгалар оон ыңай эвээжедир арга чок кылдыр кызырылган болгай. Радио дамчыдылгаларының жанрлары чаңгыс айланган — медээлер, дорт эфирге чугаа. Үн фондузундан материалдарны эвээш үелиг, жанры чаңгыс аай дамчыдылгаларга ажылгаары берге. Ажылгаарының эң эптиг чери чүгле радио, тыва дыл кырында дамчыдылгалар.

Бо кижини бодаарга, Тываның төөгүзүн өөрениринге, литература, уран чүүл, театр, аас чогаалы шинчилээринге, эң ылаңгыя башкыларына радионун фондузундан материалдар тааржып, ажыктыг бооп болгу дег. Ындыг дээр болза, оларны канчаар ажылгаарылу? Республиканың хөгжүлдезинге, төөгүзүнге улуг үлүн кириген Тываның эң дээр, эң шылгараңгай кижилериниң үннери кымның эртинези болурулу?

Шаңгыр-оол СУВАҢ,

Россияның Хүндүлүг радиожузу.

«ШЫН» солуннун шаңналы дээш маргылдаазында

«Жигулини» Аяс МОНГУШ алган

Улуг Тиеллениң 61 чылынга тураскааткан «Шын» солуннун шаңналы дээш маргылдаазы национал парктың «Хүреш» стадионунга болуп эрткен. Бо удаада шупту 128 мөге күжүн шенешкен. Мөгелерниң хөй кезин аныяктар. Моолдан дөрт мөге киришкен. Шонхор школазында өөренип турар Андрей Хертек эрткен чылын Тиеллениң 60 чылынга тураскааткан «Шын» солуннун шаңналы дээш маргылдаага шүүлген болгай, бо чылын ол база-ла шаңналче кол кордакчы болуп киришкен.

Шүүлген республиканың Чаан мөгези Аяс Монгуш, үжүүлешкен республиканың Арзылаң мөгези Андрей Хертек.

Бирги салыг. Бирги салыгда-ла шала кошкак мөгелер кагдырыпкан. Шыырактары улаштыр ийги салыгже эрте берген.

Ийги салыг. Чаан мөге Аяс Монгушка ийги салыгда Орлан Монгуш душчуп келген. Мындыг улуг мастер-биле күжүн шенежири — аныяк мөгеге алдар болбайн канчаар, шаа-биле тудушса-даа, Орлан удаткан чок октадыпты. Ады хөйге билдингир апарган аныяктар Эрес Кара-Сал, Салим Седен-оол, Алексей Монгуш, Ахмед Чаймаа, Ай-Демир Монгуш, Начын Монгуш, Начын Конгаа, Андрей Хертек, Опанас Семис-оол онагларын чиги-биле октап алдылар. Арзылаң мөгевис Вячеслав Монгуш моол мөге Өлзийбат Даваабатар биле душчуп келген. Деңге сегиржи ап, элээн үр тутчуп келзе-келзе, В.Монгуш кагдырыпты. 130 килограмм деңзиги Бумбаяр база онаан октап

оол-ла чүве болгай, ам дээрге Кимни көөрге, кайгамчык семис, шыырак мөге апарып-тыр. Ынчалза-даа эрткен чылын аныяктар аразынга хүрешке тиелзэн Начын Монгуш кончуг кашпагай хүрешкеш, Ким Седен-оолду октап каапты. Чыргакы чурттуг аныяк мөге Күзечи Куулар — Тываның ховар дээн мөгелериниң бирээзи бооп өзүп орары өөрүнчүг. Хүреш санында Кызылдың 2 дугаар ортумак школазының бо өөреникчизи сесче азы дөртче ыяла-ла кирер ийикпе азы бо-ла үжүүр былаажыр. Бо удаада Каң-Демир Кууларны ол октап алды. Сураглыг хоочун мөгелеривис Алексей Хомушка биле Владимир Монгуш олар бо салыгда кайызы-даа октадыпкан.

Үшкү салыг. Аяс Монгушка таварышкан Салим Седен-оол (Өвүр) кагдырыпты. Опанас

Семис-оол (А.Сагды), Ахмед Чаймаа (Александр Хуурак), Артас Ооржак (А.Комбуй-оол), Мерген Ооржак (Н.Конгаа), Ай-Демир Монгуш (М.Айгуль) олар онагларын октап алды. Арзылаң мөге Маадыр Монгушту 19 харлыг аныяк мөге Херел Саган-оол (Таңды) октаан. Аңчы Монгушту Андрей Хертек октаан, Алаш Монгушту Начын Монгуш кагган. Өвүрнүң Чимит Кууларны моол мөге Р.Дамдин тиелзэн. Оон аңгыда, бо салыгда ийи моол мөге бот-боттары ужуражы берген болдур ийин. Бумбаяр биле Батмунх. Аңаа Дамиран Бумбаяр октаан. Өлзийбат Даваабатар С.Саянны октаан.

Дөрткү салыг. Он алды эң шыырак мөге арткан. Моолдан келген мөгелерниң үжү арткан. Ай-Демир Монгуш моол мөге Р.Дамдинни күдүктеп алгаш салыптар орта, доза тепкеш, моол мөге октап алды. Моолда Шонхор школазында өөренип турар Андрей Хертек биле Дамиран Бумбаяр душчуп келгеш, Бумбаяр өөреникчизинге дүжүп берди. Ол дээрге, Моолдун Чаан мөгези кижидир. Сөөлүнде ийи Чаан мөге артар боор: М.Аяс биле Д.Бумбаяр дижи манап орувуста, моол Чаан мөге Андрейге чайлап бериптер болду. Өлзийбат Даваабатар Опанас Семис-оолду октаан. Кайгал-оол Донгак Ахмед Чаймааны, Артас Ооржак Херел Саган-оолду, Начын Монгуш

3-4 кү черлерни алган мөгелер Ө.Даваабатар биле Кайгал-оол Донгак.

Солагай талазында моол аалчыларывыстың үш мөгези.

Мерген Ооржакты, Күзечи Куулар Тес-Хемниң Хүреш Сүктөрни тиелзэн.

Бешки салыг. Арткан сес эң шыырак мөгелер бо: Равсал Дамдин, Ө.Даваабатар, Аяс Монгуш, Андрей Хертек, Артас Ооржак, Кайгал-оол Донгак, Начын Монгуш, Күзечи Куулар.

Бо салыгда Күзечи Куулар Чаан мөге Аяс Монгушка душкаш, октапкан. Моолдун аймак начыны Равсал Дамдинни хостуг хүрешке спорт мастери, ТР-ниң начын мөгези Кайгал-оол Донгак илбектей тепкеш, кырынче чыдыпкан. Өлзийбат Даваабатар Начын Монгушту, Артас Ооржакты Андрей Хертек октаан.

Алдыгы салыг. Дөрт эң шыырак мөге арткан: Аяс Монгуш, моол мөге Өлзийбат Даваабатар, Кайгал-оол Донгак, Андрей Хертек. Бо дөрт мөге мынчаар таварышкан: Чаан мөге Аяс Монгуш биле Кайгал-оол Донгак; Андрей Хертек биле Өлзийбат Даваабатар.

Чедиги салыгда эң шыырак ийи мөге арткан: Аяс Монгуш биле Андрей Хертек. Эрткен чылын Тиеллениң 60 чылынга турас-

кааткан «Шын» солуннун шаңналы дээш хүрешке Андрей Хертек тиелзэн, «Жигули-2106»-биле шаңнаткан болгай. Бо чылын «Жигули-2107»-ни Чаан мөге Аяс Монгуш шүүлгеш, чаалап алды.

Хүрешке 3-4 дугаар черлерни алган Өлзийбат Даваабатар биле Кайгал-оол Донгак өңүг телевизорлар-биле шаңнаткан. Үжүүлешкен мөге Андрей Хертек бүрүн дериг-херекселдиг (стол, сандайы-биле катый) компьютер-биле шаңнаткан.

Дыка хөй шаңналдарны «Россияның патриоттары» политиктиг партияның төлээлери тывысты. Чараш хүреш дээш Экер-оол Сатты, эң аныяк мөге — Начын Монгушту, хоочун мөге — Алексей Хомушкуну, чараш девээн Саян Монгушту мобилдиг телефоннар-биле шаңнаан. Моолдун Чаан мөгези Д.Бумбаярга «Спортка буяның чоруу дээш» деп шаңналды тывысқан.

Светлана ДАЧЫН-ХӨӨ.

Байырлалдардан чуруктарны Василий БАЛЧЫЙ-ООЛ тырттырган.

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮЦЕР-БИЛЕ

Бай-Тайга кожууннун Тээли суурунда чурттап чоруур ажы-төлүнүн ынак авазы Татьяна Серотовна КАРА-САЛ (Одай-оол) май 10-да 50 харлаан. Ынчангаштын эргим, ынак ававыска дараазында одуругларны бараалгадып тур бис:

Чырык черге чуртталганы чаяап берген
Чажыыналган өстүрүл каан ававыска
Ажы-төлү, бистер дээштиң сагыш човап,
Ажыл-иштен, чуртталгадан халбактанып,
Амыр-дыжын көрбейн чораан ававыска
Биндынналган сеткиливис ханызындан
Байыр өстү, аас-кежикти, узун назынны,
Кадыкшылды, өөрчүкүлүг чуртталганы
Катап-катап черге чедир мөгөйбишаан,
Сеткиливис ханызындан күзеп тур бис.

Уруглары, оглу, уйнуктары, күдээлери.

ФЕСТИВАЛЬ

Эрткен дыштаныр хүннерде С.Пюрбю аттыг Улусчу чогаадылга бажыңының концерт залына Улуг Тиеллениң 61 чылынга тураскааткан республиканың школачы оолдар аразында уран чүүл фестивалы болуп эрткен. Ону ТР-ниң кадрлар билин бедидер болгаш эде белеткээр институту болгаш ТР-ниң Өөредилге болгаш эртем яамызы организастап эрттирген. Үстүнде адааным институтун ректору Н.К.К.Ховалыг баштаан жюри мөөрейниң түңнелин үндүрген.

Тиелекчилер кымна-рыл? «Эң эки башкарыкчы» деп тускай шаңналды Кызыл

хоорайдан Раджу Хаджимуратов алган. «Эң эки вокал», «Эң эки танцы»

тускай шаңналдарны күрүнең аграр лицейи чаалап алган. «Эң эки аас чогаал ансамбли» — Ак-Тал ортумак школачы; «Эң эки ниити ыр», «Эң эки хөгжүм уран чүүл» деп тускай шаңналга Ак-Довурактын 3 дугаар школачы төлөптиг болган. Шагаан-Арыг хоорайның гимназия оолдары «Эң эки литература хөгжүмнүг композиция дээш», Шекпээр школачының өөреникчилери — «Көрүкчүнүң со-нуургалы», Барлык школа-

зы — «Тиеллелгеже чүткүл дээш», «Эң хөй киржикчи» деп шаңналды Нарын ортумак школачы алган.

Нитизи-биле түңнел келирге, 3-кү черни Эрзин ортумак школачы алгаш, 50 муң рубль-биле шаңнаткан. Ийги черни Мугур-Аксы школачының оолдары алгаш, 100 муң рубль-биле, а бирги черни Кызылдың 9 дугаар школа-гимназиясы алгаш, 150 муң рубль-биле шаңнаткан.

Бистиң корр.

ШЫН
e-mail: shyn@tuva.ru Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор Артур ХЕРТЕК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 1-01-35, кол редакторнун оралакчызы —

1-19-87, 1-40-77, тел/факс (394-22) 1-17-94, бухгалтерия — 1-17-91.

КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис — 1-18-10,

культура, өөредилге — 1-03-88, чагаа — 1-03-87, көдээ ажыл-агый,

үлөттүр килдистери — 1-17-09.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.

Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 9481. Чагыг 48.

АГАР САНЫБЫС: № 4070381040000010000 Б ОАО Банк «Тувакредит»,
Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 3010181060000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткэн.

Херечиледиң дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 10002, 10003.

ТР-ниң Парлалга болгаш массалыг коммуникациялар талазы-биле агентилениң типографиязынга парлаан (Кызыл, Шетикин-Кравченко, 1).

Солунда парлаттыңан материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыптыңан саннары болгаш өске-даа фактылары, дындагылары дээш авторлар боттары харытпаар.